

Zaterdag 10/10/1914 - ochtendeditie

De Belgische vluchtelingen.

Oproep.

Professor H. Burger seint ons een dringende oproep om hulp, waaraan het volgende is ontleend:

Namens het comité tot steun van de Belgische en andere slachtoffers heb ik heden Roosendaal en Bergen op Zoom bezocht.

Te Roosendaal zijn de reusachtige perrons gevuld met vluchtelingen. Daartussen vele soldaten, die brood en water ronddeelden en de ongelukkigen vriendelijk voorthielpen. Af en toe vertrekken lange treinen.

Er is een plaatselijk comité, dat voortreffelijk werk doet en eendrachtig samenwerkt met de heer Bos, onze vertegenwoordiger en met het pas gevormde provinciaal comité. De heer Laan, de familie van Gilse mogen met name worden genoemd maar ook elk Roosendaler doet zijn plicht, en het plaatsje is propvol.

Op de weg tussen Roosendaal en Bergen op Zoom zijn talrijke vluchtende families, op allerlei soort van voertuigen.

In Bergen op Zoom is de toestand in één woord verschrikkelijk. Terwijl in Roosendaal orde heerst, en men ondanks de geweldige drukte volle treinen ziet weggrijden, is de toestand in Bergen op Zoom onhoudbaar. Het wordt steeds erger, alle openbare gebouwen zijn tjokvol. Langs alle straten en wegen zitten de vluchtelingen met hun schamele have in dichte rijen op de grond.

Hun aantal te schatten is niet mogelijk, maar het moeten er tienduizenden zijn, en hun aantal neemt steeds toe. Hier zullen deze

nacht en naar ik vrees nog meer nachten talloze en talloze mensen slapen onder de blote hemel. Schamel, uitgehongerd volk, want het zijn de allerarmsten, welke te voet hierheen zijn gekomen. Zo is het op alle wegen rondom Bergen op Zoom. Zo is het ook op de weg tussen Essen en Roosendaal, waar eveneens duizenden kamperen op de koude grond. Goddank dat het niet regent of sneeuwt, maar thans is het lot van deze duizenden in de koude nacht meer dan verschrikkelijk.

Hier gebeuren dingen, vreselijker dan iemand in den lande zich kan verbeelden. Snelle hulp, hulp op grote schaal is een dwingende eis. Twee dingen zijn voor alles nodig:

1° Treinen, om zoveel mogelijk deze rampzaligen weg te voeren:

2° Hulp ter plaatse.

Van Bergen op Zoom vertrekken om zo te zeggen geen treinen. Ik ben overtuigd dat de staatsspoor doet wat zij kan. Maar wat ik thans te Bergen op Zoom zag, heeft mij duidelijk gemaakt, dat zelfs zes treinen, die elk 1000 mensen wegvoerden, nog geen zichtbare ontlasting zullen aanbrengen.

Het zou grof onrecht zijn, niet dankbaar te gewagen van wat de Bergen op Zoomse burgerij doet. Haar damescomité (de dames van Heyst, van der Meulen, Bakhoven, Verlinden en vele anderen) weert zich dapper. Aan geldmiddelen hebben hun medeburgers het comité totnogtoe niet laten ontbreken. Evenwel een begrijpelijke neerslachtigheid is over hen gekomen, nu zij het grootste leed niet kunnen beheersen, en het met de dag zien toenemen in plaats van te verminderen. Hedenmiddag was in heel de stad geen stukje brood te krijgen, en daarbuiten liggen die duizenden en duizenden, vrouwen, kinderen, zuigelingen in de koude herfstnacht. Er zullen er

verscheidene ellendig omkomen op de gastvrije Nederlandse bodem. Regelmatige wegvoering van vluchtelingen zoveel als mogelijk is, moet bovenaan staan op het programma.

Waarheen? Mij dunkt naar alle grotere plaatsen in ons land, onverschillig of zij al dan niet hun hulp hebben aangeboden. In de kleinere steden moeten honderdtallen, in de grotere duizenden worden geplaatst. Gisteren heb ik in Amsterdam kunnen zien, hoe een leegstaand huis aan de Keizersgracht in één dag is ingericht tot een uitnemend nachtverblijf voor 150 vluchtelingen. Elektrische lichtinstallatie, keukeninrichting, warm avondmaal, ligging, dekens, was, alles was in orde, en dit alles werd na één enkele aanvraag langs de huizen in de buurt geschonken in overvloed. Zo kan het overal, en zo moet het overal. Op ons volk rust de dure plicht verjaagde Belgen te voeden en te kleden. Niet alleen een plicht der barmhartigheid, maar ook omdat onze kleine natuur met een bewonderenswaardige zelfverloochening de strijd van het recht heeft aangeboden tegen het geweld van de sterkere.

We zijn de eersten om door daden blijk te geven van onze dank; want het in België vergoten bloed zal niet zonder loon blijven. België heeft voor altijd bewezen, dat ook aan kleine volkeren het recht niet straffeloos kan worden geschonden.

Hulp ter plaatse is mede dringend nodig. Er moeten automobielen worden gezonden langs de grote en kleine wegen, die van België naar de streek van Roosendaal en Bergen op Zoom voeren.

Ze moeten voedsel brengen, dat zonder verdere voorbereiding ter plaatse kan worden gebruikt. Ze moeten dekens aanvoeren bij duizendtallen, en eindelijk moeten zij zieken en gebrekkigen ophalen van de wegen en uit de bossen en brengen in de ziekenhuizen, die

thans in ons land in zo groot getal bestaan, en naar werk smachten, want waarlijk ook voor dit doel is het Rode Kruis bestemd.

De nood nijpt. Bij alle hartelijke deelneming, reeds thans bewezen, mag toch niemand denken dat Nederland nu al zijn plicht vervuld heeft.

Men meldde ons gisteravond uit Roosendaal:

Ik heb hedenavond een gesprek gehad met één der bij Putte geïnterneerde Belgische soldaten. Ze behoren tot het 14e regiment infanterie en hadden hedenmorgen gevochten ten noorden van Antwerpen. Door hevig geschutvuur konden zij het Belgische leger niet meer bereiken en vluchtten over de grens. Onder hen waren enige licht gekwetsten.

Hedenmiddag en hedenavond zijn naar Eindhoven ruim 1500 vluchtelingen doorgezonden, naar de sigarenfabriek de Huifkar te Oisterwijk 1000, naar Egmond aan Zee 250, naar Nijmegen 250, naar Veghel 250 kinderen met 40 zusters, maar Oudenbosch 400. De plaatsen om Roosendaal zijn ook erg bezet met vluchtelingen: in Roosendaal zelf alle kerken, het pand Java der oude suikerfabriek, enzovoort. Gisteren zijn vanwege het comité 10.000 rantsoenen commiesbrood uitgereikt alleen al op het station. Heden werden uitgereikt 7500 rantsoenen, meer waren er niet.

Uit Antwerpen heeft men hedenavond twee wagons bloem en een wagon lijnkoeken gezonden. Uit verschillende plaatsen van Holland kwamen levensmiddelen, naar aanleiding van het verzoek van de correspondent der Nieuwe Rotterdamse Courant gisteren gedaan. Toch is hier dringend voedsel nodig, vooral melk, enzovoort voor kleine kinderen.

Men meldt ons uit Vlissingen:

In de avond zijn 3000 vluchtelingen ontscheept: morgen komen twee extra treinen met 3000 naar het noorden.

De hele avond zijn gisteren te Utrecht met de treinen Belgische vluchtelingen aangekomen; naar schatting zijn er thans een 500. Vandaag worden er nog 1200 verwacht; de hotels enzovoort zijn vol, terwijl in de loodsen der Staatsspoor de laatste aangekomen worden ondergebracht. Het comité zou voorts pogen verschillende grote gebouwen voor verblijf in te richten en van alle zijden wordt hulp verleend om de mensen van voedsel, enzovoort te voorzien.

Men meldt ons uit Maastricht:

Hedenavond werd een extra trein uit Roosendaal verwacht, die enige honderden vluchtelingen uit Antwerpen zal aanbrengen. Het steuncomité had reeds voor de nodige voorraad brood gezorgd, doch de trein kwam niet. Aan het station hoorde ik, dat aan de tussenstations vluchtelingen afgezet waren, de laatsten te Weert, zodat de trein niet verder ging. In het toevluchtsoord aan de Parallelweg zijn nog ruim 300 uitgewekenen. Daar er echter slechts ruimte is om 170 tegelijk te laten eten, moeten de anderen zolang buiten op de voorplaats vertoeven. Zolang de temperatuur niet lager wordt, gaat dit nog. Maar wordt het kouder, dan is dit ondoenlijk en zal men, als het aantal vluchtelingen niet vermindert, naar een andere gelegenheid moeten omzien. Morgen vergadert het comité, zodat we daarna zullen horen, wat er besloten is. Nu reeds gaan een tachtigtal mannen slapen in de Herbenusschool.

Ruim 900 Belgische vluchtelingen zijn gisteren in Arnhem aangekomen om daar ter stede te worden opgenomen. Velen van hen hadden de nacht in Rotterdam doorgebracht, anderen kwamen van Roosendaal. Toen de trein was binnengekomen, werden allen in een lange stoet naar Musis Sacrum geleid. Daar had men

ondertussen alles in gereedheid gebracht om de mensen een flink middagmaal te verstrekken.

Men had slechts op ruim 700 gerekend, doch na enig wachten konden de 200 anderen nog eten voorzetten. Voor de kinderen werden honderden flessen melk aangebracht. Voorlopig zijn de arme stakkers in grote gebouwen ondergebracht, waarheen zij met rijtuigen, elektrische trams en auto's werden vervoerd. Vandaag zal een gedeelte bij particulieren worden ondergebracht, terwijl de rest in gemeentegebouwen en in particuliere inrichtingen zal worden gehuisvest. In de loop van de avond zijn er twee treinen met ongeveer 1300 vluchtelingen aangekomen. Slechts een kleiner aantal, die ziek waren of zo afgemat, dat ze niet verder konden, werden nog te Arnhem opgenomen. De rest ging door naar Leeuwarden en Zwolle.

Men meldt ons uit Groningen:

Te 6 uur ongeveer is hier een extra trein met Belgische vluchtelingen aangekomen; te 10 à 11 uur wordt een tweede extra trein verwacht, zodat Groningen de eerstkomende dagen 2000 Belgische vluchtelingen zal herbergen, 900 worden in de rijwielfabriek van Fongers, 500 in de dresseerschool in de tent op het noordersportterrein, 400 in stallen van twee paardenhandelaren, 200 in een gymnastieklokaal ondergebracht.

Bij de controle op het stationsempacement stonden doktoren om eventuele patiënten af te zonderen, een Rode Kruisploeg met brancard was aanwezig. De leden van het comité voor hulp aan Belgische vluchtelingen, bijgestaan door een aantal dames, deden al het mogelijke om de ongelukkigen terzijde te staan. Leden van de vrijwillige burgerwacht handhaafden met de politie de orde en geleidden de vluchtelingen naar hun logies, waar ze koffie en brood

ontvingen. De droeve stoet, waarin opmerkelijk veel slecht geklede vrouwen en zeer veel kinderen, ook zuigelingen, trok langs dichte mensenrijen naar de verblijven.

De ligging zal hedennacht primitief moeten zijn, want het comité is min of meer verrast. Morgen worden allen gevaccineerd. Ze eten bij partijen van 400 in de Harmonie. Aanstaande maandag hoopt men de meesten op verschillende plaatsen in de provincie onder dak te brengen.

Vannacht zou nog een trein met vluchtelingen naar Rotterdam, Oisterwijk en Eindhoven uit Roosendaal gaan.

Men meldt ons uit Terneuzen:

Gisteren zijn per stoomboot naar Walcheren vervoerd twee Belgische officieren en 120 minderen, jonge en oudere soldaten van de infanterie, artillerie en lansiers, die aan Clinge (aan de spoorlijn van Sint Niklaas in België naar Terneuzen, gelegen even bezuiden Hulst) over de grens waren gekomen. Ze waren op weg naar Gent, hadden 's nachts in een schuur geslapen en vergisten zich op hun verdere tocht in de weg.

Terneuzen is boordevol Belgische vluchtelingen. De haven ligt vol sleepboten met duizenden vluchtelingen, die niet aan wal mogen komen.

Te Middelburg zijn gisteren aangebracht twee Belgische officieren en 120 soldaten, die bij Clinge de grens hadden overschreden.

Men meldt ons uit Vlissingen:

Een onnoemelijk aantal zeeschepen en binnenvaartuigen van Antwerpen komt hier binnen om schuilplaats te zoeken. Zeer vele zeeschepen liggen ter rede in afwachting van nadere orders.

Rotterdam. Belgische vluchtelingen.

Ruim 3000 uitgewekenen zijn gisteren van hier naar verschillende gemeenten van ons land vervoerd. Een maatregel, die hoog nodig was, want anders had onze stad niet kunnen bergen de duizenden vluchtelingen, die gisteravond weer tot heel laat per gewone en extra treinen aan het station Delftse Poort zijn aangekomen.

De treinen met vluchtelingen worden steeds langer, en de stroom van deze diep beklagenswaardigen wordt zo groot, dat het vervoer met personenwagens niet langer gaat. Zo kwam te half zeven een goederentrein aan, bestaande uit 30 wagons, volgepropt met vluchtelingen. Nauwelijks waren ze uitgestapt en door de vele dames en heren van de verschillende comités, Rode Kruis, padvinders enzovoort van brood, melk, limonade voorzien, of tegen half acht liep weer een lange goederentrein het station binnen, een reuzentrein van niet minder dan 45 wagons, waar geen plaats onbezet was. Er waren enkele beestenwagens in deze trein, ook stampvol met vluchtelingen. Zelfs op de kolenwagen achter de locomotief waren een aantal stumpers gekropen! De wachtkamer, al de perrons worden door die duizenden uitgewekenen geheel gevuld. Hoe dankbaar toonden de meesten zich voor de heerlijke boterhammen met kaas en vlees, voor de frisse melk, die hun van alle zijden werden aangeboden. Zeven, acht uur achtereen hadden ze in de trein gezeten, voor die tijd hadden ze uren aan het station gestaan, bepakt en beladen met kleine kinderen en enig huisraad, dat inderhaast kon worden meegenomen. En al die tijd had een groot deel dezer vluchtelingen voedsel, noch drinken gehad.

Een deel van deze twee transporten uitgewekenen werd ondergebracht in het Circus en in de Sint-Jozefsgezellenvereniging. Een ander deel, ongeveer 300, vertrok met een volgende trein naar Alkmaar. Laat op de avond bracht een extra trein 250 zwervers naar Vlaardingen en 200 naar Maassluis.

Doch het liet zich aanzien, dat er voor de nacht nog meer gelegenheid zou moeten zijn, om al de vluchtelingen die er waren en die nog zouden komen onder dak te brengen.

Zo werden er een 200 ondergebracht in de spreekzaal van het leeskabinet, 700 in de gebouwen van de meubeltransportfirma Schutte aan de Bergweg, 150 in het Wijklokaal van ds. van der Giessen aan de Sint-Laurensstraat, een honderdtal in het Nut aan de Oppert. Het café Transvalia aan de Bergweg zou, naar men ons mededeelde, er ook enige honderden opnemen, naar Frascati aan de Kipstraat gingen er weer een paar 100, op het bestuur van de Doelen werd weer een beroep gedaan, enzovoort.

Tegen acht uur kwam weer een lange goederentrein met een kleine 1000 ongelukkigen aan, doch, gelukkig reed deze, na een kort oponthoud, door naar Groningen, want het was op dat uur in het station nog vol van de pas aangekomen vluchtelingen. Men had de handen zo vol met deze onderdak te brengen, dat er vooreerst geen gelegenheid zou zijn geweest, de uitgewekenen te laten uitstappen.

De gewone treinen uit het zuiden, die eveneens vele honderden vluchtelingen meevoeren, kwamen met buitengewoon veel vertraging aan. Zo liep de trein van 6 uur 25 eerst te half tien binnen, alweer een trein, zo enorm lang, dat de vluchtelingen in de tweede helft van de trein eerst konden uitstappen, nadat het eerste deel buiten de perrons was opgetrokken. Het duurde ruim een half uur, voordat alle zwervers de trein hadden verlaten.

Ook dezen werden zo spoedig mogelijk van brood en melk voorzien. Daarna moesten ze weer in de trein stappen, die hen over de Ceintuurbaan naar het Maasstation bracht. Van daar werden ze per boot overgezet naar de loodsen van de Holland-Amerika lijn en naar het Uraniumhotel.

Met elke trein komen enige zeer zwakken en zieken mee. Het Rode Kruis is aan het station aanwezig, om onmiddellijk te helpen: zo kwam met een der treinen een zieke vrouw aan, drie dagen bevallen, die spoedig per brancard naar het ziekenhuis werd gebracht.

Een bejaarde geestelijke moest uit de trein worden gedragen en toen hij in de eerste klasse wachtkamer wat opgeknapt was, werd hij naar een der katholieke gestichten geleid. Een zwaar zieke vrouw, met de dood op het gelaat, was zo verzwakt, dat het bezwaarlijk ging haar te vervoeren. Een dame werd binnengedragen, van wie een pees van een van haar benen gescheurd was. Doctor Van Rooy, die op het perron aanwezig was, verstreekte al deze patiënten geneeskundige hulp. Het ware te wensen, dat, zolang de grote stroom van vluchtelingen blijft voortduren, er steeds enige geneesheren op de perrons en in het station aanwezig waren, om terstond te hulp te kunnen bieden. En bepaald noodzakelijk is, dat er maatregelen genomen worden, om de honderden personen, die niets in de wachtkamers en op de perrons hebben te maken en die zich door het kopen van reisbiljetten daar toegang verschaffen, onvoorwaardelijk worden geweerd. Want ook gisteravond is het moeilijke en inspannende werk van de verschillende comitésleden, van de spoorwegbeambten weer in niet geringe mate belemmerd door de aanwezigheid van de massa nieuwsgierigen.

Voor en in de omtrek van het station Delftse Poort, waren de gehele avond tot na middernacht duizenden mensen. Politie en militairen zorgden hier voor de orde.

Gisteravond is een Belgische vrouw naar de kraamzaal gebracht, die eergisteren in Antwerpen was bevallen en met een groep vluchtelingen deze stad bereikte.

Op het bureau van de vreemdelingendienst aan het hoofdbureau van politie op het Haagseveer heeft een vrouw een kind van een maand gebracht, dat de moeder was kwijt geraakt op een boot, toen zij met andere vluchtelingen uit Antwerpen hierheen kwam. De moeder is te Scheveningen teruggevonden.

De stoomboot Rhenus 2 heeft gisteravond uit Antwerpen aan de Nassaukade 144 Belgische vluchtelingen aangebracht. Allen zijn naar het hotel van de Holland-Amerikalijn gebracht.

De verwacht wordende stoomboten Telegraaf 2 en Maas zijn hier gisteravond niet uit Antwerpen aangekomen. Men verwacht ze heden.

Gistermiddag is er geen stoomschip van de Batavierlijn van hier vertrokken.

Amsterdam. De Belgische vluchtelingen.

Men schrijft ons:

Naar aanleiding van enige geruchten, als zouden de thans in onze stad vertoevende Belgische vluchtelingen binnen drie dagen de stelling Amsterdam weer moeten verlaten, hebben wij ons hedenmiddag tot een der meest gezaghebbende personen om inlichtingen gewend. Deze deelde ons mee, dat er van een bepaalde termijn, binnen welke de vluchtelingen de stelling Amsterdam moeten verlaten, geen sprake is. Wel, zo werd ons verzekerd, bestaat er een streven om voor de velen, die hier thans een onderkomen vinden de gastvrijheid slechts als zeer voorlopig te beschouwen,

terwijl tevens getracht wordt ze zo spoedig mogelijk naar andere plaatsen te zenden. Vandaar de oprichting der vele kampen. De oorzaak van een zoveel mogelijk te bespoedigen vertrek uit Amsterdam spruit voornamelijk voort uit het feit, dat Amsterdam een stelling is, die, wanneer er staat van beleg of iets anders van die aard zou intreden, bezwaarlijk andere dan haar eigen inwonende burgers zou kunnen dulden. Ten einde te voorkomen, dat bij een eventuele intrede van die staat van beleg de uitzetting uit de stelling een noodzakelijk feit zou worden en een uittocht te aanschouwen zou zijn in een vorm en gedaante als thans de intocht heeft aangenomen, worden de maatregelen getroffen om allen met de meest bekwame spoed verderop te zenden. Reeds heden zijn velen, die gisteren aangekomen zijn, naar elders gezonden, hetgeen natuurlijk gedurende de eerstvolgende dagen evenzeer zal plaats vinden.

Ook werd, naar men ons mededeelde, van verschillende zijden de opmerking gemaakt, waarom allen, ook thans zij, die aan het Weesperpoort-station aankomen, naar het Centraal Station moeten doorgaan en dan via de Effectenbeurs naar hun aangewezen kwartier worden geleid, terwijl bijvoorbeeld de diamantbeurs, de fabriek van de firma Asscher en Artis dichterbij eerstgenoemd station zijn gelegen. Sommigen zagen daarin een onpraktische, bureaucratische maatregel. Niets is echter minder waar dan dat, verzekerde ons onze zegsman. De politie wenste namelijk, in overleg met de Bond van Orde en het Comité tot steun der Belgische slachtoffers, dat allen de Effectenbeurs als centrale zouden passeren, opdat zij aldaar in een register konden worden ingeschreven. Ten eerste weet de politie dan wie in de stad is aangekomen, een administratieve maatregel, die toch zeker niet van belang is ontbloot, en vervolgens vergemakkelijkt het de verschillende slachtoffers zeer het uitzoeken en bijeenverzamen van zoekgeraakte familieleden. Het stond evenwel

nog niet vast of gisteravond de maatregel van het gaan naar de Effectenbeurs zou worden toegepast op hen, die in de loodsen in de Rietlanden zouden worden geborgen. Immers die duizend personen zouden eventueel ook daar geregistreerd kunnen worden.

Nader vernemen wij, dat het comité reeds beschikking heeft gekregen over 1500 plaatsen in de provincie. Naar Gouda alleen gaan 500 vluchtelingen en een kleine plaats als Laren heeft de zorg voor 50 uitgeweken op zich genomen. Het blijft dringend nodig nog veel plaats buiten Amsterdam beschikbaar te krijgen, en dan zo mogelijk van grote ruimten, want het betreft hier grote getallen mensen, die onderdak moeten worden gebracht.

Men zegge het voort!

Om kwart voor negen is gisteravond aan het centraal station een lange trein van 24 wagons, merendeels gevuld met vluchtelingen (in totaal circa 1200) aangekomen. Op het perron waren onder meer aanwezig een detachement hospitaalsoldaten onder commando van kapitein Feber en een aantal verpleegsters. De hospitaalsoldaten en eveneens een aantal infanteristen en enige matrozen belastten zich met het dragen van de talrijke bagage. Honderden pakken lagen op het perron verspreid.

Buiten stond een groot aantal vrachtauto's opgesteld om zowel de goederen als degenen, die het ergste vermoeid waren, te vervoeren. Op straat was het nog voller dan donderdag, zodat de lange stoet zich met moeite een weg baande door het bijeengepakte publiek.

Zo talrijk waren de vluchtelingen, dat men in de Effectenbeurs stoelen te kort kwam om allen een zitplaats te verschaffen. Het bestuur van de Vereniging voor de Effectenhandel had de goede gedachte gehad, een officieel wisselkantoor in te richten, waar de

ballingen hun vreemd geld konden inwisselen voor Hollands. Onder de belangstellenden werden opgemerkt drie wethouders, namelijk doctor Josephus Jitta, die zich in deze dagen onvermoeid toont en de heren de Vries en Vliegen. Een groot deel der vluchtelingen werd ondergebracht in een gemeenteloods aan de IJ-kade.

Naar schatting van de hoofdcommissaris van politie zijn er thans reeds 4000 à 5000 vluchtelingen in Amsterdam.

Onder de vluchtelingen, die gisteren zijn aangekomen, bevonden zich ook 11 ouderloze zuigelingen, uit een Antwerpse inrichting, onder toezicht van een verpleegster, die in het kinderziekenhuis zijn ondergebracht.

Naar wij vernemen is er gisteren bij het Nederlandse comité voor Belgische en andere vluchtelingen te Amsterdam fl. 23.000 ingekomen, meest van ingezetenen der hoofdstad.

's-Gravenhage. Belgische vluchtelingen.

De ongeveer 1000 vluchtelingen, die de gemeente op verzoek van de regering hier ter stede heeft ondergebracht, zijn opgenomen in verschillende inrichtingen en lokaliteiten, zoals het Bestedelingenhuis, het Tehuis voor onbehuisden, het Doorgangshuis van het leger des Heils, de barakken in de Westduinen en aan de Vuurbaakstraat en het Circus te Scheveningen. Met de verzorging en de dagelijkse leiding van zaken heeft zich op uitnodiging van de burgemeester een commissie belast, bestaande uit de dames Van Beusekom, Penn, Maury, Van Elzelingen en Pierson en de heren Penn, Linsman en Varenkamp. Zoals we reeds meldden, werden de opgenomen allen aan een onderzoek door de geneeskundige dienst onderworpen, nadat door de politie de identiteit voor zover mogelijk was vastgesteld.

In het circus te Scheveningen zijn thans opgenomen 380 Belgische vluchtelingen, terwijl er nog 100 gisteravond werden verwacht. Bovendien zijn er in de barakken aan de Duinweg 40 en in die aan de Vuurbaakstraat 30 opgenomen. Een kindje werd als verdacht van roodvonk door de zorgen van de gemeentelijke geneeskundige dienst naar het ziekenhuis in Den Haag overgebracht.

Enkelen van de hier aangekomen vluchtelingen logeren voor eigen rekening in burgerhotels. De overigen zijn ondergebracht in de reeds genoemde inrichtingen.

In het gemeentelijk bestedelingenhuis zijn er een zeventigtal ondergebracht. Twee grote frisse zalen met heldere bedden waren reeds in gereedheid gebracht. De moeders met kleine kinderen zijn in een afzonderlijke zaal gelogeerd. Bij aankomst wachtte hun koffie en melk voor de kleinen en zwakken.

Na zich wat verfrist te hebben, volgde gistermiddag een stevig middagmaal.

In Elim, het hotel van het Leger des Heils in de Wagenstraat, zijn een 100-tal groten en kleinen opgenomen. Ook hier worden zij gelogeerd in luchtige zalen.

Met verschillende treinen zijn hier gisteravond weer ruim 100 Belgische vluchtelingen aangekomen, die door de goede zorgen van het steuncomité in de wachtkamer derde klasse van brood en melk en versnaperingen werden voorzien. Terwijl de politie de orde handhaafde, waren tal van dames en heren benevens padvindes druk in de weer om de mensen van het nodige te voorzien. De toegangen tot de wachtkamers waren afgezet door leden van het Haagse vrijwilligerskorps.

Tal van ingezetenen boden zich aan, de ongelukkigen te logeren. Gedeeltelijk werden zij ondergebracht te Scheveningen, in de inrichting van de heer Tjaden en in het pension Sans Soucis aan de Regentesselaan.

Aan het station van de Staatsspoorweg kwam met de trein van 8 uur 48 een twaalftal vluchtelingen aan, voor wie eveneens werd gezorgd.

Met de trein van ongeveer 11 uur kwamen nog enkele vluchtelingen aan het station Hollands spoor aan. Sommigen hadden hier adressen, waarheen zij gingen, anderen gingen voor eigen rekening logeren: slechts een paar werden door de goede zorgen van het comité en de politie onder dak gebracht.

De burgemeester heeft gisteren, vergezeld van een ambtenaar der gemeentesecretarie, een bezoek gebracht aan de Belgische vluchtelingen in het circus en zich met verschillende van hen onderhouden

De heer Van Karnebeek heeft de regeling der schikkingen voor de verpleging der vluchtelingen nagegaan. Deze geschiedt van gemeentewege.

Te middernacht zijn per Hollands spoor nog 25 vluchtelingen aangekomen, onder wie een tiental nonnen uit het klooster du Sacré Coeur. Zij werden ondergebracht in de kloosterschool behorende bij de kerk van het Heilige Hart aan de Beeklaan. Hun gezelschap was groter, maar enige zusters waren onderweg achtergebleven. Voorts kwam een hele familie mee met kleine kinderen, die de reis Antwerpen-Roosendaal gedeeltelijk te voet hadden gemaakt. Zij kreeg onderdak bij bevriende mensen.

Tot dit gezelschap behoorde een man uit Schaarbeek, die blijkens zijn pas militair was. Hij verzekerde intussen, afgekeurd te zijn voor de

dienst wegens doofheid en dat hij ook niet behoefde te dienen als kostwinner. Maar het papier, waaruit dat blijken moest, had hij verloren, kon hij althans niet tonen. Ter verder onderzoek werd hij voor alle zekerheid van het reisgezelschap gescheiden, onder militaire bewaking gesteld en later aan de militaire autoriteiten overgegeven.

De aangekomenen werden in de derde klas wachtkamer liefderijk van spijs en drank voorzien.

Roosendaal, 9 oktober. Vanavond half negen is hier bericht ingekomen, dat Antwerpen door de Duitsers is genomen.

Berlijn, 9 oktober. Het grote hoofdkwartier meldt vanavond: vanochtend zijn verscheidene forten van de binnenlinie van Antwerpen gevallen. De stad bevindt zich vanmiddag in ons bezit.

De bevelhebber en de bezetting hebben de vesting verlaten. Slechts enkele forten zijn nog door verdedigers bezet. Aan het bezit van Antwerpen doet dat echter niets af.

Roosendaal, 9 oktober. Toen ik hedenmorgen Antwerpen verliet, begonnen de Engelsen in westelijke richting af te trekken, nadat de Belgen hen reeds voor waren gegaan. Vanochtend vonden hevige ontploffingen plaats, waarschijnlijk veroorzaakt door het in de lucht laten vliegen van forten.

De vijf petroleumtanks waren eergisteren reeds in brand gestoken door de Belgen om te voorkomen dat ze in Duitse handen vielen. Gisteren de hele dag stonden zij in lichterlaaie. Gisteren namiddag werden alle lichters, met graan geladen, om dezelfde reden tot zinken gebracht.

Evenzo werden gisteren verschillende lichters tot zinken gebracht met de bedoeling om de doorgang tot de Schelde te belemmeren. De Rijkssluzen werden opgeblazen. Hedenmorgen bij mijn vertrek was de stad vrijwel verlaten. Op de straten zag men slechts havenbeambten, en enkele militairen.

De Belgen verlieten de stad in de richting van Boom, terwijl de Engelsen over de pontonbrug bij Vlaams Hoofd de stad verlieten en daarna de brug opbliezen.

Roosendaal, 9 oktober. Van ambtelijke zijde wordt te Roosendaal bevestigd dat de Duitsers Antwerpen hebben bezet. Men kan hier echter nog duidelijk geschutvuur horen.

In Bergen op Zoom zijn hedenavond 35 Belgische gekwetste soldaten in het hospitaal opgenomen.

Roosendaal, 9 oktober. Vanmiddag om 4 uur ben ik per auto naar Putte gereden op ongeveer 17 km afstand van Antwerpen. Op een heuvel staat daar een uitkijktoren, die over veel laag dennenhout uitziet op de stad. Toen wij daar aangekomen waren, begon het reeds te schemeren, en doordat het zeer heïg was, konden we zelfs de dichtbij gelegen forten niet zien, waar men gisteren bij klaar licht de soldaten op de koepels had zien lopen. Heren, in wiens gezelschap ik was, hadden hier gisteren een Taube over Antwerpen zien drijven en duidelijk de torens, de koepel van het grote station en de fabrieksschoorstenen onderscheiden. Ze hadden de petroleumtankers zien ontbranden, hun oren hadden getrild van het aanhoudend geschutvuur. En zo hadden zij het bombardement voor ogen gehad door hun kijkers.

Granaten hadden zij zien springen, de rookwolken, zoals de Etna die afgeeft, uit de beruchte 42 cm Brommer, die om het half uur vuurde.

Ook hadden zij een stuk gezien, dat getroffen werd. Eerst vuurde het regelmatig, toen was er een vlam en een stofwolk, en daarna werd het vuren gestaakt.

Nu zagen wij alleen eerst het hoog op lekken van vurige tongen, ter hoogte van waar de heren gisteren de middenstatie hadden verkend. Hoe donkerder de avond viel, des te heviger werden de vlammen, tot wij ter rechterzijde daarvan telkens nieuw vuur zagen oplichten en weer verdwijnen. Juist zoals men 's nachts ziet bij een flessenfabriek, maar hoog in de lucht.

En eindelijk constateerden wij ook nog brand op andere plekken, waar het echter spoedig weer doofde en telkens opnieuw opsprong. Het gebulder van het geschut klonk nu heel ver weg. Toen het goed donker was, zagen we als vurige bellen de brisante granaten springen, dan ook weer had een granaat blijkbaar een huis getroffen, een explosie, een vlam, en weer weg. Gloeiende projectielen flitsten op. Een deskundige zei dat dit was om de stukken in te schieten. Regelmatig vielen de granaten, en een zegde er: Zo schieten ze toch in korte tijd heel Antwerpen in brand. Dan weer constateerde onze technicus, dat verschillende kanonnen nu op één punt gericht vuurden. Hierbij gloorde telkens de lucht ros op. En na de vlam hoorden wij tweemaal de schoten, eerst van het afgaan, dan van het inslaan. Tot de horizon weer duister werd, en opeens als een St. Elmusvlam sprong op een hoge toren.

In de vredige avond onder de sterren ging langzaam hier en daar een lichtje aan in een boerenwoning, een late vogel piepte. Maar steeds door klonk het klaaglijk geloei van koeien die niet gemolken waren.

Dan kroop langs de kim weer die rode gloed aan, maar veel minder dan gisterenavond.

De deskundige zegt, dat wij het schieten horen van bewesten de Schelde, waar de Belgen staan met hun lichte geschut. Een huivering bevangt ons. Het wordt een koude nacht, en we durven niet doordenken aan die duizenden en duizenden, die zieken, de heel oude mensjes, de kleine kinderen, de zuigelingen ongeteld, die nu niet verder zijn kunnen komen op de lange weg over onze grens naar Bergen op Zoom en maar moedeloos neergevallen zijn langs de bermen, in de greppels, in de bossen.

Tienduizenden afgetobde vluchtelingen onder die sterrenhemel in de kou, in de nevel, in het donker van het vreemde land, zonder dekking, zonder voedsel, zonder drinken, zonder te weten waar morgen heen, met niets dan zwarte zorgen in de toekomst.

De grensposten zeggen ons dat ze gisteren de granaten hebben horen fluiten. Reeds eerder had de Belgische genie hier de bossen achter de forten, die voor ons liggen, afgebrand. Het fort Ertbrandt ligt op 20 minuten lopen afstand. Wij zien er een schijnsel. De schildwachten weten: ze zijn er aan het koken.

Als rood verschietende sterren zien wij het lichten over de stad, als er van doel wordt veranderd. Maar onze technische gids merkt op dat de granaatkartetsen zich openen in de richting van west naar oost, en dat zij door de Belgen op de Duitsers worden geworpen, waar de projectielen hun scherven en schroot los kletsen op de troepen. De vlammen die wij dan zien zijn de tijdbuizen. Overdag zijn de kanonnen gesteld, zijn elevatie en derivatie gegeven, en in dezelfde richting schieten zij 's avonds door op hun doelen. Het veldgeschut is daar dan gemiddeld een vier kilometer van verwijderd.

Zo blijft het schouwspel nu en dan oplaaien van verre brand, en het lichten van die vurige ballen tegen de nachtlucht. Dan telkens weer duisternis, waar onze verbeelding niet in durft dringen. En als we

beklemd en zwijgend door de donkere boslanen naar de auto terugkeren, is het of er telkens weer licht opflitst, dat de stammen der bomen ros beschijnt. Maar meer en meer verstomt de verre donder van het geschut.

Maar wat toen de felle gloed van de autolantaarns voor ons oplichtten langs heel die lange weg over Hoogerheide en Wouw naar Roosendaal terug: dat was wreder, dan de bitterste ellende, dan de meest dramatische verbeelding zich voor kan stellen. Ik meende reeds, dat ik in de quarantainestallen van Essen en dag en nacht door aan het Roosendaalse station de gruwelijke gevolgen van de moderne oorlog doorvoeld had, maar dat alles was immers niets vergeleken bij deze hemelgergende jammer. Uren en uren maar voort. Van dat het avond geweest was, en nacht en dag tot nu weer deze avond, waren ze aan komen sjuwen te voet en op karren, van de grootste verhuiswagens af tot moeizaam door zwakke moeders voortgeduwde kinderstoelen op wieltjes, in een stoet waar de koppen der paarden de volgende voertuigen raakten en de ezelwagens, de hondenkarren en het gedreven vee mekaar steeds maar volgden, en de kinderwagens, kruiwagens, handkarren met almaar huisraad en de stumpers er op, de zieken, de blinden, de lammen, de zuigelingen, de verschrompelde moedertjes, de kindse besjes, met die tienduizenden gezinnen en troepen te voet, langs heel de weg van 7 uur gaans bepakt en bezakt naar de stad, waar ge u in de drukte niet meer kunt bewegen. Heel Belgenland scheen daar nu uit te strompelen, verwezen en afgetobd, zonder te weten waarheen en hoe lang nog.

Honderdduizenden vluchtelingen, ik overdrijf niet. En nergens een onderdak voor de nacht, geen brok eten. Geen slok drinken, niemand, niemand om hen te helpen. Tot ze nu eindelijk moedeloos hun voertuigen maar aan de kant gezet hadden en de bevoorrechten een tent uit een laken hadden gespannen, waar soms een kaarsje

doorlichtte en het ellendige geschrei van kinderen klonk. Anderen inderhaast een hut vormden van wat stro, wat pluggen en jonge boomstammen, sommigen zich neergelegd hadden in de donkere karren, waaruit de losse paarden vluchtten voor onze lantaarns. Doch de meeste hadden vuren aangestoken bij honderden tot ver in de bossen om zich aan te verwarmen in de kille dauw.

Zo'n eenzame vrouw van allerlei stand, met haar kinderen, haar zieke kinderen soms, uitgeput neergevallen in de berm, ja, zomaar op de harde grond, om radeloos de nacht door te brengen zonder enige dekking. En het klaaglijke geblaas van het hongerige vee, een kamp met vijfhonderd stuks.

Maar laten er toch hulpcolleges worden gevormd om in deze wanhopige nood onverwijd organiserend en helpend op te treden, want wie dit heeft gezien, durft immers zijn hoofd niet te slapen leggen, omdat hij aldoor het schreien van de verkommerde kinderen in die donkere bossen, het gekreun van de zieken in zijn oren blijft nahoren. Honderdduizenden daar aan de grenzen liggen wanhopig neer tot ze worden voortgeholpen uit deze rampspoed van de oorlogsgruwel.

Roosendaal, 9 oktober. Van verschillende zijden wordt meegedeeld, dat in Berchem, de voorstad van Antwerpen, tussen de Duitse en Engelse troepen een hevig bajonetgevecht geleverd is. De Engelse infanteristen zouden terug hebben moeten trekken. De brand in Antwerpen duurt met grote hevigheid voort. Op de Eierenmarkt en de Handschoenmarkt staan de huizen in brand en in de magazijnen van Nieuw-Engeland is het één vuurmassa. Het klooster in de Congostraat is door de bommen getroffen. De daar aanwezige zusters Franciscanessen zijn te voet tot Kapellen gevluht en van daar per trein hier naar toe.

In de kelders van het gasthuis aan de Louisestraat, dat door bommen getroffen is, zijn nog 150 gekwetsten, waaronder ruim 100 Duitse soldaten.

Roosendaal, 9 oktober. Het fort Merksem (vlak benoorden de stad en ten oosten van de Schelde in de binnenste fortenring gelegen) is door de Belgen opgeblazen. De Duitse troepen zijn er eerst na hevige tegenstand in geslaagd, over de Schelde te komen.

Bij Putte zijn 520 Belgische kanonnières geïnterneerd.

Berlijn, 9 oktober. Hier is bericht ontvangen dat koning Albert hedenochtend van Zelzate naar het Land van Waas is vertrokken.

Vlissingen, 9 oktober. In de vooravond zijn 36 Belgen geïnterneerd en 26 gewonden aangevoerd, 2000 mensen zijn bij Bath geïnterneerd door marinetroepen, maar nog niet ontscheept.

Om 11 uur vannacht zijn nog twee boten met Belgen geïnterneerd. Volgens vluchtelingen is er niet één man meer in Antwerpen.

Terneuzen, 9 oktober. Te Zelzate deelde een Engelse officier mee, dat de Duitsers gisteren met behulp van een noodbrug over de Schelde waren gekomen bij Dendermonde en op Sint-Niklaas aanrukten om Antwerpen ook aan de noordzijde in te sluiten. De Belgen deden de bruggen bij Hamme en bij Lokeren springen.

Er zijn vanmiddag te Clinge nog 50 Belgische soldaten over de grens gekomen.

Koewacht, 9 oktober. Gisterenavond, vannacht en vanmorgen zijn over het Belgisch gedeelte van deze plaats ontelbare munitiewagens, automobielen en cavalerie vertrokken. Ze kwamen uit de vesting Antwerpen, trokken over Overslag en Zelzate naar de richting

Oostende. De hele gemeente Koewacht zit vol vluchtelingen, die onmogelijk allen onder dak kunnen worden gebracht. Lange rijen wagens, karren en rijtuigen komen ieder ogenblik over de grens. Treurig is de aanblik van al die ongelukkigen, waarvan de meesten te voet zijn gekomen en de hele nacht gelopen heb. Allen worden door het comité liefderijk ontvangen en gevoed.

Terneuzen, 9 oktober. Belgische en Engelse militairen komen bij honderden de grens over.

Keulen, 9 oktober. Toen hedenavond het Keulse bestuur bevestigde dat Antwerpen is gevallen en dat de Duitsers de stad hebben bezet, maakte zich een grote opwinding van de bevolking meester. Alle klokken luidden, ook de Domklok. De hele stad was binnen enkele minuten in vlaggentooi.

Duitse schepen te Antwerpen vernield.

Essen, 9 oktober. De Rheinisch Westfalische Zeitung heeft een bulletin uitgegeven, waarin onder dagtekening van heden uit Rotterdam aan het blad bericht wordt, dat in de haven van Antwerpen 32 Duitse schepen, waaronder de Gneisenau van de Nord-Deutsche Lloyd en verscheidene andere grote zeeschepen, en verder meer dan 20 Rijnschepen, op aanstichting van de Engelsen met dynamiet vernield zijn. Dit zou zijn geschied omdat Nederland geweigerd had toe te staan dat de bedoelde schepen voor de overbrenging van vluchtelingen (van het garnizoen?) naar Engeland zouden worden gebezigd.

Koning Albert had nog vóór de beschieting der stad, Antwerpen willen overgeven, maar dit werd door de Engelsen belet.

(Naar wij vernemen is dit bericht zeer overdreven. Inderdaad schijnt men de Gneisenau vóór in de haven te hebben laten zinken. Van de

andere schepen zijn alleen de machines ontredderd. Dit moet reeds verleden week zijn gebeurd.

De reden van een en ander zal wel geweest zijn te zorgen, dat deze schepen de Duitsers, zo zij de vesting mochten binnenkomen, niet meer in bruikbare staat in handen zouden vallen. De redactie)

Antwerpen gevallen.

Het pleit voor Antwerpen is wel gauw beslist; de 25^e september zijn de Duitsers de eigenlijke belegering begonnen en thans reeds is de stelling in hun handen.

Voor de zoveelste maal is in deze oorlog de ondergeschikte waarde van vestingen, waartegen zwaar geschut in actie kan worden gebracht, aan het licht gekomen, tenzij men aanneemt, hetgeen van deskundige zijde is verzekerd, dat Antwerpen's forten lang niet zo sterk waren, als werd voorgegeven.

Veler verwachting dat het nationaal Belgische reduit zich maandenlang tegen een groot leger zou kunnen staande houden, is volkomen onjuist gebleken. Vermoedelijk zijn de Duitse troepen die de stelling tot overgave hebben gedwongen, niet eens zo buitengewoon sterk geweest.

De telegrammen in ons vorig ochtendblad deden een snelle val reeds voorzien. Dat het Belgische leger begon af te trekken en de Engelse hulpstroepen nog alleen de verdediging volhielden, was een aanwijzing dat de Engelsen de aftocht van hun bondgenoten dekten en uitsluitend met dat doel nog stand hielden. Het komt ons dan ook voor dat de opgegeven sterkte van de Engelsen binnen de stelling zeer sterk is overdreven.

Of het Belgische leger in zijn poging om af te trekken en zich elders bij zijn bondgenoten te voegen, is geslaagd, zullen we weldra, misschien reeds heden nog, vernemen.

De val van de centrale stelling van het land is een zware slag voor het reeds zo zeer beproefde België. Toch is er ook een goede kant aan: het bombardement der stad, waarvan vooral de Nederlanders in de eindeloze uittocht van de radeloze bewoners de verschrikkingen hebben gevoeld, is gedaan.

Het uit Antwerpen getrokken Belgische leger staat thans, naar een berichtgever van de Tijd meldt, in het Land van Waas.

Aan kardinaal Mercier, die thans de Antwerpen vertoeft, moet, naar de Tijd vernam, een verblijfplaats op een buiten onder Bergen op Zoom zijn aangeboden, welk aanbod door hem is aanvaard.

Over het bombardement, dat woensdag te middernacht begon, lezen we in een bericht aan de Tijd:

Op de weidse gebouwen, de huizen van antiek Antwerpen, de kasseien van de Keizerlei, het zware Justitiepaleis, het museum, de Meir, het standbeeld op de Groenplaats en vlak in de omgeving van de Onze-Lieve-Vrouwe kathedraal vielen de granaten, en op wel een dozijn plaatsen laaiden de vlammen op.

Nadat de Duitse bevelhebber von Beseler ten tweede male een onderhandelaar tot de commandant der vesting had afgezonden, om de overgave der stad te eisen, en deze eis was afgewezen, werd het bombardement met dubbele kracht hervat. In het zuidelijk deel ontploften munitievoorraden, welke in brand waren geschoten, en ook langs de havenkant en verderop in de richting van het Justitiepaleis veroorzaakten de barstende projectielen geweldige branden. Tegelijkertijd werden hevige gevechten langs de Nete

geleverd, waar de verenigde Belgen en Engelsen er een ogenblik in slaagden, de Duitsers terug te werpen op de linkeroever der Nete, maar deze kwamen met nieuwe troepen opzetten, en zo konden de bondgenoten zich niet handhaven.

Van de Brabantse grens.

Men meldt ons uit Eindhoven:

Generaal de Schepper is in de Achelse Kluis (het juist op de grens gelegen Trappistenklooster) met 200 militaire wielrijders, 200 soldaten, vijf militaire auto's en één mitrailleur. Tweeduizend man Duitsers met een batterij kanonnen zijn bij de Kluis. De generaal kan zich overgeven of, aangezien een gedeelte van de kluis op Nederlandse bodem staat, zich doen interneren. Men vermoedt dat hij het laatste zal doen, daar tegenstand tegen de overmacht van Duitsers, die over geschut beschikken, nutteloos is.

De bejaarde paters uit het klooster zijn in allerijl over Valkenswaard naar hier vertrokken en verder naar Venlo om in het klooster te Tegelen een wijkplaats te vinden.

Van de Limburgse grens.

Het heropenen van de passagiersdienst op de stoomboten van Maastricht naar Luik is slechts van korte duur geweest. Er mogen geen personen meer per boot naar Luik. Wie dus daarheen wil, is genoodzaakt met de trein naar Eijsden te gaan en te voet zijn tocht naar Wandre voort te zetten, waar hij een tram naar Luik vindt. Het goederenvervoer blijft even druk. Nauwelijks is de ene boot vol, of een nieuwe wordt weer geladen. De dienst Maastricht-Aken is hersteld. Men kan van hier naar Simpelveld reizen per lokaalrein en vindt dan op enige van die treinen aansluiting van Simpelveld tot

Aken-West. De reis, die anders in 1 uur werd afgelegd, duurt thans 3 uur.

Eerstdaags worden weer zeven Duitse gewonden geïnterneerd.

De fabrieken werken nog slechts enkele dagen, of waar ze elke dag werken, geschiedt dit slechts een paar uur. Het valt iedere vreemdeling dan ook op, dat er zoveel mannen langs de straten lopen.

In de dorpen Bunde, Itteren en die verder aan de Maasoever liggen zijn tal van vluchtelingen uit Neerharen en Rekem. Vanuit Bunde is duidelijk waar te nemen, hoe de Duitsers te Rekem dicht bij de Maas loopgraven aanleggen. De grenswacht van die dorpen is versterkt.

Van de boefjes uit het verbeteringsgesticht te Rekem zijn er door de politie meerdere opgepikt. Een twaalfstal is reeds over de grenzen gestuurd en weer naar het gesticht terug.

Er worden de laatste dagen nieuwe Belgische bankbiljetten aangeboden, tot zelfs van 1000 frank toe, alle met de beeltenis van koning Leopold I. Niemand kent ze, zelfs de consul niet, en daar men zou denken, dat nieuwe Belgische bankbiljetten stellig de beeltenis van koning Albert zouden dragen, wordt bezwaar gemaakt ze aan te nemen.

Het verkeer met hun land wordt voor de Belgen bijna onmogelijk. De Duitse viceconsul mag geen retourpassen meer afgeven aan Belgen. Dus erin mogen ze wel, maar eruit niet meer. Dit is een bevel van de commandant van Luik.

Van Belgische zijde.

Het Belgische gezantschap te 's-Gravenhage meldt:

De Belgische regering heeft uitvoerige inlichtingen ontvangen omtrent hongersnood, die zich in alle provincies, welke door de Duitsers zijn bezet, doet gelden.

Na Luik, dat reeds hongersnood lijdt sedert lange tijd, is die thans ook uitgebroken in Brussel en de voorsteden.

Te Namen, in Luxemburg en in Henegouwen met de talrijke bevolking rond Charleroi en Bergen, ontbreken de noodzakelijkste levensmiddelen.

Nogmaals het volkerenrecht en met name artikel 43 van de 4^e Haagse conferentie schendend, laat het Duitse leger de Belgische bevolking, na haar alle hulpbronnen te hebben ontnomen, van honger sterven.

Met verontwaardiging protesteert de Belgische regering tegen deze daad van stuitende barbaarsheid, welke zij overlaat aan het oordeel van de beschaafde landen.

Rotterdam. Kleding voor vluchtelingen.

Enige Hollandse dames uit Antwerpen doen een oproep aan allen, die bereid zijn een pakje gereed te maken van gedragen kleren. Daar bijna alle vluchtelingen zelfs de meest nodige kledingstukken hebben moeten achterlaten, is de nood dringend. Al bevat ieder pakje slechts 1 stuk, hetzij ondergoed of bovengoed, voor kinderen of volwassenen, kousen, schoenen of zelfs zakdoeken, dan kunnen wij in korte tijd dat alles verstellen en sorteren en zodoende duizenden helpen.

Vurig hopen wij, dat eenieder aan deze oproep gehoor zal geven.

Bij voorbaat danken wij allen, die ons ook hierin willen steunen.

Mevrouw Knight-Viruly, met wie wij direct samenwerken, verzoekt allen, die haar nog pakjes willen zenden, deze te willen laten bezorgen aan magazijn Nederland, Hoogstraat 359.

De heren Kattenburg & C° hebben ons een lokaal bereidwillig voor dit doel afgestaan.

Indien gewenst, willen wij ook gaarne de pakjes aan huis laten afhalen.

Mevrouw J. C. S. Muller.

Mevrouw A. Ruys.

Zaterdag 10/10/1914 - avondeditie

Belgische vluchtelingen.

De minister van binnenlandse zaken, mr. Cort van der Linden, heeft met de meeste energie de regeling ter hand genomen van het verschaffen van huisvesting aan de duizenden Belgische vluchtelingen.

Zodra bekend werd, dat het beleg van Antwerpen begonnen was, zijn alle commissarissen der koningin en burgemeesters aangeschreven, overal plaats te maken voor het onderdak brengen van vluchtelingen en onmiddellijk te berichten voor hoeveel er op plaatsruimte kon gerekend worden.

Nu de aanhoudende stroom van vluchtelingen ons land is binnengetrokken, doet zich de moeilijkheid voor, allen ten spoedigste naar de voor hen bestemde plaatsen te vervoeren, met het oog op het grote aantal treinen, dat hiervoor nodig is. Wel

werken de generale staf en de spoorwegmaatschappijen hiertoe op voortreffelijke wijze mee, maar men kan geen ijzer met handen breken. Veel treinen waren in de laatste dagen ook nodig voor troepenvervoer naar de grenzen, terwijl thans weer talrijke Belgische en Engelse soldaten naar het noorden zullen moeten worden vervoerd ter internering.

Iedere trein kan ten hoogste 1500 personen vervoeren, toch zijn reeds een groot aantal vluchtelingen naar verschillende delen van ons land gedirigeerd: 3000 naar Friesland en een paar 1000 naar Groningen, 1500 naar Drenthe en Overijssel, en even zoveel naar Utrecht, 2500 naar Gelderland en enige duizenden naar Noord- en Zuid-Holland, waarheen vandaag weer ongeveer 3000 zullen gedirigeerd worden.

Toch zijn de plaatsen in het zuiden van ons land nog overvol met vluchtelingen en het is te begrijpen, dat daar op het ogenblik grote schaarste aan levensmiddelen heerst. Reeds is de commissaris der koningin in Noord-Brabant uitgenodigd zich te wenden tot de legerintendance teneinde Bergen op Zoom, waar de nood het dringendst schijnt te zijn, en andere plaatsen in die provincie van voedingsmiddelen te voorzien.

Intussen is men van oordeel, dat de talloze vluchtelingen uit Antwerpen, die thans nog nabij de grens verblijven, nu Antwerpen gevallen is, wellicht verstandig zouden doen, door naar die stad, waar thans geen bombardement meer dreigt, terug te keren, in plaats van zich te laten dirigeren naar allerlei uithoeken van ons land, als bijvoorbeeld naar Veenhuizen, waarheen een duizendtal zal moeten worden gezonden om Bergen op Zoom te ontlasten.

Er zijn op het ogenblik 10 wagons met levensmiddelen onderweg naar Bergen op Zoom om in de daar heersende nood voorlopig enigermate te kunnen voorzien.

Naar wij vernemen, heeft de firma de Erven de Wed. J. van Nelle alhier twee vrachtwagens met bijwagens en een particuliere auto beschikbaar gesteld, die heden naar de Belgische grens zouden vertrekken om daar vluchtelingen op te nemen en naar Holland te vervoeren.

Van andere zijde is met deze wagens 1000 kilo brood meegegeven.

Uit Haarlem meldt men ons:

Hier ter stede zijn van dinsdagavond af ruim 2400 vluchtelingen uit België onder dak gebracht. Tot donderdagmiddag toe alleen door de zorgen van een comité, na donderdagmiddag door het gemeentebestuur in overleg met dat comité.

Alle vluchtelingen zijn ingeschreven bij de burgerlijke stand, ze zijn allen geneeskundig onderzocht, de van een besmettelijke ziekte verdachten en de zieken zijn in het gasthuis opgenomen, en aan de vaccinatie wordt vandaag begonnen.

De gistermiddag hier aangebrachte 1400 zijn op een enkele uitzondering na ondergebracht in de nieuwe Rijkswaarschool voor onderwijzers, nadat ze een warm maal hadden genoten.

Hun dankbaarheid is bijzonder groot.

Er wordt met milde hand voor de vluchtelingen gegeven.

De vrouw van een der vluchtelingen beviel nog geen 2 uur na haar aankomst in het gasthuis alhier van een meisje en een jongen.

Een van de vluchtelingen, die gisteren in Musis Sacrum te Arnhem zijn aangenomen, moest ijlings naar het ziekenhuis worden overgebracht, daar zij door de ontzettende tocht die zij had afgelegd tocht ontijdig moeder moest worden. Hedenmorgen, toen de vader aangifte van de geboorte van een dochter kwam doen, verklaarde hij, uit dankbaarheid voor de grote hulpvaardigheid, in ons land door de uitgewekenen ondervonden, het kind de naam te willen geven van onze koningin: Wilhelmina.

Consulaat te Antwerpen.

In het Nederlandse consulaatsgebouw te Antwerpen zijn de consul-generaal, de heer Van den Bergh, en de vice-consul, de heer Th. de Meester jr., tot woensdagmiddag op hun post gebleven. Die dag gelukte het nog met veel moeite, een telegram aan de Nederlandse regering te zenden. Sindsdien hebben ze elkaar niet meer gezien. De Heer De Meester is donderdagmiddag, toen het bombardement een ogenblik minder fel en onrustbarend scheen, nog op het consulaat geweest om van daar zijn fiets te halen. Het gebouw zelf was toen nog ongeschonden.

Onze vice-consul heeft de ganse woensdagnacht in een kelder in de Tolstraat (waar hij op kamers woonde) doorgebracht, ja, hij heeft daar in de duisternis, die het niet mogelijk maakte, dag en nacht van elkaar te onderscheiden, tot 4 uur in de middag vertoefd. Veilig was het daar allerminst: ware een granaat niet door het keldergewelf gestuit, onze landgenoot zou met zijn lotgenoten, drie Amerikaanse journalisten, ellendig omgekomen zijn.

Donderdagnacht school hij in de kelder van het Queen's hotel, waar tal van personen van allerlei nationaliteiten samengekomen waren. Vrijdag wist hij na een paar vruchteloze pogingen om Antwerpen te

verlaten, zich eindelijk een plaatsje te verzekeren op de stoomboot De Telegraaf, waarmee hij Hansweert bereikte.

Rotterdam. Belgische vluchtelingen.

Het droeve, hartverscheurende schouwspel aan het station Delftse Poort duurt onveranderd voort. Nauwelijks was de drukte tegen één uur vannacht enigszins geluwd, of te half drie rolde weer een enorm lange trein van niet minder dan 47 goederenwagons, opgepropt met vluchtelingen, het station binnen. Bijna allemaal sedert enige dagen zwervende uitgewekenen, die bijna alles kwijt waren. Als men zo enige dagen achtereen die duizenden vluchtelingen met de treinen heeft zien aankomen, krijgt men wel de indruk, dat de armen en allerarmsten van Antwerpen en omliggende gemeenten wel de overgrote meerderheid van de uitgewekenen naar Holland vormen.

Toen de trein stilstond, werd er bevel gegeven, dat niemand mocht uitstappen. De vluchtelingen werden door de leden van de verschillende comités, padvindders, manschappen van de vrijwillige landweer Rotterdam II onmiddellijk van brood en melk voorzien; zelfs was er voor de vele zuigelingen, die zich in de trein bevonden, voor kindermelk gezorgd, dadelijk voor het gebruik gereed.

Nadat allen gespijzigd waren, vertrok de trein tegen drieën naar Amsterdam.

Even voor half zes vanmorgen kwam er weer een karavaan met vluchtelingen aan. Deze trein telde 45 personenrijtuigen. De uitgewekenen stapten hier uit: op de perrons en in de wachtkamer derde klasse werd hun honger gestild, hun dorst gelest en vervolgens werden ze in de Sint Jozefsgezellenvereniging, in het Circus en in tal van kleinere lokaliteiten onder dak gebracht.

Hedenmorgen hebben zich in de lokalen, waar gisterenavond en vannacht de vluchtelingen waren opgenomen, honderden particulieren, onder wie velen, die niet veel kunnen missen, aangemeld, om tijdelijk een of meer uitgewekenen huisvesting te verlenen. Vooral de vraag naar de opnemng van kinderen was zeer groot.

Kort op elkaar, om 9 uur 25 en om 9 uur 55, kwamen er weer twee treinen aan het station Delftse Poort aan, elk ongeveer 40 personenrijtuigen tellend, alle stampvol met vluchtelingen. Na een kort oponthoud vertrokken beide treinen in de richting Amsterdam.

Tegen 12 uur liep er weer een lange trein het station binnen met vluchtelingen, waarvan slechts een klein deel hier uitstapte. Het grootste deel vertrok na 10 minuten verder. Doordat de ongelukkigen reeds aan het station te Dordrecht waren gevoed, kon deze trein spoedig vertrekken.

Duizenden vluchtelingen hebben de nacht in onze stad doorgebracht. Zo waren, om alleen de grotere lokaliteiten te noemen, de loodsen van de Holland-Amerikalijn weer geheel gevuld, in het Uraniumhotel brachten er 981 de nacht door. Het Circus, de grote foyer van dit gebouw en de Sint Jozefsgezellenvereniging waren stampvol.

Een 150-tal vluchtelingen, die in de Doele en in Transvalia hadden overnacht, werden hedenvoormiddag naar het Maasstation gebracht en vandaar met een stoomboot der gemeente naar Ridderkerk vervoerd. Naar Gorkum vertrokken er in de loop van de morgen 700. Waarschijnlijk zouden er hedennamiddag een 300 naar Delft vervoerd worden, terwijl, naar wij vernamen, pogingen in het werk worden gesteld om een deel der vluchtelingen, die zich in de loodsen van de Holland-Amerika-lijn bevinden, naar Londen te zenden.

Vanavond om 6 uur zullen de Elisabeth, de Pieter en de Volharding V, toebehorende aan de heer P. Tegelaar alhier, met 1500 broden en 1000 l melk aan boord, naar Bergen op Zoom vertrekken, om van daar een paar 1000 vluchtelingen te vervoeren. De heer Tegelaar heeft deze drie schepen kosteloos ter beschikking gesteld.

De ganse dag is de politie bezig om vluchtelingen, die in de afgelopen nacht in verschillende gebouwen en ook in kleinere groepjes in sleperijen en bakkerijen zijn ondergebracht, met auto-vrachtwagens op te halen en naar het station te brengen, vanwaar er velen zijn vertrokken.

De stoomboot Telegraaf V bracht een 144 vluchtelingen aan de Nassaukade aan. De mensen, die in geen 24 uur iets te eten hebben gehad, zijn bij aankomst gespijzigd. Dames van het comité tot hulpverlening van de firma Van den Berg Lt. en particulieren uit de omtrek brachten brood, melk, worst, soep, enz. om de ongelukkigen te helpen.

De stoomboot Maas bracht er een 800 aan, die dadelijk naar het Maasstation zijn gebracht.

Van dat station vertrokken er vanmiddag 400 in een extratrein naar Delft, 100 naar Gouda met bestemming naar Waddinxveen, 50 naar Nieuwerkerk en vanmiddag om 3 uur nog 1500 in de richting Amsterdam.

Met het stoomschip Madioen, van de Rotterdamse Lloyd, vertrekken vanavond ruim 900 Russische joden, die in het Holland-Amerika-hotel verblijf hielden en uit Antwerpen gevlucht waren, naar Londen. Men is bezig deze mensen in te schepen.

Aan het station Delftse Poort kwamen vanmiddag twee treinen met vluchtelingen aan. Deze treinen zijn doorgereden in de richting

Amsterdam. Er was in deze treinen ook een groot aantal goederenwagens, die eveneens vol met vluchtelingen zat.

Bij dr. Van den Berg, aan de 's-Gravendijkwal, werd vanmiddag een auto-vrachtwagen met brood en melk beladen met bestemming naar Roosendaal.

Met de stoomboot Telegraaf 3 worden vandaag nog een groot aantal vluchtelingen uit Antwerpen verwacht. Dit is de laatste stoomboot der firma H. Braakman en C°, die verwacht wordt.

In het Uraniumhotel bevinden zich thans nog ruim 900 vluchtelingen.

Amsterdam. Belgische vluchtelingen.

De nieuwe Effectenbeurs is nu doorlopend huis van weldadigheid, zij het dan ook, dat de vluchtelingen hier alleen verwijlen om hun passen te laten aftekenen en tegelijkertijd wat te bekomen van de schrik en de vermoedenis en soms lijkt zij ook een gasthuis. Men ziet de geneeskundige dienst zijn zorgen wijden aan vrouwen en kinderen, die, voor zover nodig, naar het Wilhelminagasthuis worden vervoerd: een hospitaalsoldaat komt voorbij met een huilend oud vrouwtje op de arm, en de verpleegsters wijden er voortdurend hun zorgen aan de zuigelingen, ontroerend kleine wasbleke stakkerdjes.

Gisteravond stierf er een, tengevolge van de ontbering, waarvoor ook de trouwe zorg van de moeder de kleine stumper niet had kunnen behoeden. Men zorgde er voor, dat alleen de ingewijden wisten wat daar voorbij gedragen werd in de witte omslagdoek. Even daarna, o felle tegenstelling, een draagbaar van de geneeskundige dienst om een vrouw, die ieder ogenblik moeder kan worden, te vervoeren. Ze verkiest echter te lopen, en verlaat, zorgvuldig gesteund, het gebouw, om per auto naar het gasthuis te worden vervoerd.

Van het officiële wisselkantoor, dat de Vereniging voor de Effectenhandel inrichtte, wordt er druk gebruik gemaakt. Een lange file vormt zich telkens weer voor de tafel, waarachter het bestuur zijn liefdewerk verricht. Liefdewerk, want er mag wel eens op gewezen worden, dat geen der heren er natuurlijk aan denkt de armoede der vluchtelingen ten eigen bate aan te wenden, met andere woorden hier zaken te doen. Wij stippen dit aan, omdat er kwaadaardige praatjes in omloop zijn.

De frank wordt gewisseld tegen de koers van 47 1/4, dat is dus dezelfde koers, die de Nederlandse Bank heeft vastgesteld in overleg met de Belgische Bank. Er is een vrij groot bedrag aan geld gewisseld, maar niemand mag hieruit afleiden, dat er onder deze vluchtelingen dus verscheidene bemiddelden zijn. Als maximum wat gewisseld zal worden heeft het bestuur van de Vereniging voor de Effectenhandel 50 F gesteld, en niemand heeft dat bereikt!

Naarmate de toeloop van vluchtelingen, die naar Amsterdam worden doorgezonden, groter wordt, moet de lijst der toevluchtsoorden natuurlijk worden uitgebreid. Bovenaan de lijst staat de Stoomvaartmaatschappij Nederland, met haar nieuwe loods op de IJkade, waar plaats is voor 1000 vluchtelingen. Iedere vluchteling vond er twee dekens op zijn legerstede.

Verder zijn er de oude brandweerkazerne in de tweede Oosterparkstraat met 200 plaatsen, het gebouw Odéon met 100, de diamantslijperij van de heer van Dam met 100, het gebouw Concordia, dat is de Diamantbeurs op het Weesperplein, 250; Keizersgracht 318, 150; Kloveniersburgwal 42, 300; de nieuwe Walenkerk 200, de Oude Zijdskapel 150, Prins Hendrikkade 131, 100; Patrimonium 80, Herengracht 266, 400, enzovoort

Vanmorgen waren er ruim 4000 plaatsen beschikbaar, maar in de loop van de dag is dat cijfer nog aanmerkelijk uitgebreid.

De dames van de afdeling huisvesting van het comité voor de uitgewekenen zijn waarlijk onvermoeid in het vinden van steeds nieuwe verblijfplaatsen voor hun beschermelingen. Vroeg en laat vindt men hen bezig in het hoofdkwartier Rokin 73, het leegstaande huis, waar reeds geruime tijd de van alle zijden gezonden kleren voor de vluchtelingen zijn opgestapeld.

Treffend blijft de deelneming, die de burgerij toont. Toen gisteravond altijd maar weer nieuwe troepen vluchtelingen langs het Damrak aanmarcheerden, heeft het comité voor de Belgische vluchtelingen en extra collecte gehouden onder de duizenden kijkers, die de hele dag stonden opgepakt op de trappen van de Koopmansbeurs bij het oude gebouw van de Bijenkorf en langs de gehele weg tot het centraal station toe. En niemand, die niet diep in de zak greep, naar de mate van zijn middelen. Ook de cafés langs het Damrak werden bezocht en leverden een rijke oogst.

Een tweede voorbeeld. Een dame vertelde ons, dat zij in de Sarphatistraat een troep vluchtelingen bij een kar had zien staan om vruchten te kopen, maar toen het op betalen aan kwam, weigerde de venter, een arme jood, geld aan te nemen. De appels en peren kregen zij van hem cadeau.

Hedenmorgen om 5 uur 42 is wederom een extratrein, voor het merendeel bestaande uit goederenwagons, bevattende ongeveer 1500 vluchtelingen, van wie het merendeel 24 uur in de trein had doorgebracht, hier ter stede aangekomen. Zij werden voor het grootste deel ondergebracht in de loodsen op de IJkade.

De volgende trein zou om 11 uur komen, doch kwam eerst te kwart voor 12 aan. Er scheen bij het comité en bij de politie een bericht te zijn ingekomen, dat deze trein een aantal zieken meebracht, die gered zouden zijn uit het hospitaal Stuivenberg; vandaar dat de gemeentelijke geneeskundige dienst gemobiliseerd werd en met een aantal ziekenauto's en rijwielbrancards gereed stond.

Ook waren er artsen, verpleegsters en tal van soldaten aanwezig. Bij aankomst bleek evenwel, dat deze trend niet het aangekondigde ziekentransport meegevoerd had. Toch konden de verpleegsters uitstekende diensten verrichten, daar verschillende personen door de lange reis onder zo treurige omstandigheden, ongesteld waren geworden. Vrouwen en kinderen, die moeilijk lopen konden, werden met auto's, ook particuliere, naar de Effectenbeurs gebracht. Bovenop de bergen goed zaten de vluchtelingen.

Enige groepen zullen naar Hilversum worden doorgezonden, waar verschillende ruimten in villa's ter beschikking zijn gesteld.

Om half twee kwam er weer een trein met 1500 vluchtelingen. Ze werden naar de grote Koopmansbeurs geleid om ingeschreven te worden, daar de nieuwe Effectenbeurs te klein is om allen te bevatten.

Naar wij vernemen, worden er, nu Antwerpen gevallen is, en het gevaar van bombardement geweken, reeds maatregelen overwogen om de vluchtelingen te doen bewegen zo spoedig mogelijk naar hun woonplaats terug te keren. Ook uit sanitair oogpunt acht men deze maatregel ten zeerste gewenst.

's-Gravenhage. Belgische vluchtelingen.

Aan het Hollands spoorstation zijn in de afgelopen nacht tussen 12 en 4 uur nog een paar honderd vluchtelingen aangekomen. De

mensen, die merendeels de lange reis in goederenwagens hadden afgelegd, werden in de derde klasse wachtkamer eerst gespijzigd. Vervolgens werden er 150 personen ondergebracht in een ruime autogarage aan de Laan van Roos en Doorn, en aan 50 werd slaapgelegenheid in de stationswachtkamer verleend, waartoe reeds 's avonds beddengoed was aangevoerd. Hedenochtend zijn de Belgen over de verschillende toevluchtsoorden verdeeld.

Vandaag worden hier wederom treinen met vluchtelingen verwacht. Bijzonder goede diensten bewijzen bij aankomst aan de uitgewekenen de dames van het Stationscomité.

De wachtkamer derde klasse aan het staatsspoorstation is thans ook geheel in gereedheid gebracht voor slaap- en verblijfplaats voor de vluchtelingen.

Aangezien vernomen werd, dat het voor de spoorwegmaatschappijen schier ondoenlijk is aan alle Belgische vluchtelingen te Roosendaal reisgelegenheid te verschaffen, zijn van hier naar het zuiden van het land door de firma Verweij en Lugard enige vrachtauto's gezonden om vluchtelingen op te halen.

De Belgen, die hier zijn ondergebracht, hebben niet te klagen over het onthaal, dat hun is ten deel gevallen. Vooral ook in arbeiderskringen toont men groot medelijden met de arme vrouwen en kinderen, die hier heen zijn gevlucht. Vele moeders, die zelf een aantal kleine peuters te verzorgen hebben, doen moeite om een Belgisch kindje mee aan tafel te krijgen.

Omstreeks 10 uur vanmorgen is er weer een lange trein met vluchtelingen uit de richting Rotterdam het Hollands spoorstation binnengekomen.

In deze trein waren ook verscheidene beambten der Belgische staatsspoorwegen.

Tal van rappe handen pakten aan om eten en drinken te verstrekken aan de beklagenswaardige bevolking van deze trein. Al spoedig was er gebrek aan melk. Men vulde toen aan de drinkfontein kroezen, flessen en glazen met water. De uitgewekenen toonden zich zeer dankbaar voor al die vriendelijke hulp. Met tranen in de ogen drukten zij de handen van hen, die hen hielpen en gewaagden ook met grote dankbaarheid van de allervriendelijkste bejegening, die ze op de stations van doorgang hadden ondervonden.

Nauwelijks was deze trein weer vertrokken, of fluks zette zich in de wachtkamers alles aan het werk om gereed te zijn voor de volgende trein, die niet lang op zich liet wachten.

En zo ging het geruime tijd door.

Het bericht, dat mevrouw Loudon, echtgenote van de minister van buitenlandse zaken, en mevrouw Treub, echtgenote van de minister van landbouw, enzovoort, de zorg voor de vluchtelingen in het circus op zich zouden hebben genomen, berust op een misverstand.

Deze dames hebben slechts, in samenwerking met dames en heren van de commissie voor huisvesting van vluchtelingen hier ter stede, met de militaire intendance en andere hulpvaardige mensen in de eerste behoeften voor vluchtelingen voorzien.

De zorg voor de vluchtelingen in het circus is thans geheel en uitsluitend in handen van de commissie ad hoc, vrijdagavond door de burgemeester ingesteld.

Huisvesting van vluchtelingen.

Verschillende personen hebben aan het comité (Fluwelen Burgwal 22) leegstaande huizen ten gebruike afgestaan. Om deze huizen te kunnen inrichten, is een speciale dienst ingesteld, waarbij dames zich belasten met het vragen en ophalen van beddengoed en meubelen, die dadelijk in hen vergezellende verhuishagens worden opgeladen.

Dames, die zich met dit werk wenssen te belasten, kunnen zich om inlichtingen omtrent de te volgen werkwijze wenden tot het bureau van het comité, Fluwelen Burgwal, van 3 tot 5 uur, of tot mevrouw Van Lawick, van Blankenburgstraat 30 (telefoon 2595). Spoedige hulp is nodig.

Heden heeft de officieel van gemeentewege ingestelde commissie uitsluitend voor de vluchtelingen te Scheveningen onder voorzitterschap van de heer Penn haar werkzaamheden aangevangen. Zij heeft haar zetel in de rode zaal van het circuscafé. Deze commissie staat voortdurend in contact met B. en W. en verzorgt alle belangen voor de verpleging van de vluchtelingen in de uitgebreidste zin.

Wethouder de Wilde heeft hedenochtend een conferentie met de commissie gehad en daarna onder geleide van een van de leden van het comité een rondgang onder de vluchtelingen in het circus gedaan.

Heden en verdere dagen zal het ligstro voor de vluchtelingen vervangen worden door matrassen. Het aantal vluchtelingen is weer vermeerderd, zodat de boxen in de stallen ook tot verblijfplaatsen werden ingericht. Er wordt heden nog een honderdtal vluchtelingen verwacht.

De oude lieden, zowel mannen als vrouwen, zullen in het bestedelinghuis te 's-Gravenhage worden opgenomen.

De val van Antwerpen.

Berlijn, 10 oktober. Bekendmaking van het grote hoofdkwartier van hedenmorgen 11 uur.

De gehele vesting Antwerpen is met alle forten in onze handen.

Roosendaal, 10 oktober. Ik verneem officieel, dat de Duitsers gisterenmiddag te 2 uur Antwerpen zijn binnengekomen.

Breda, 12 oktober. Vluchtelingen verhalen, dat de brand te Antwerpen minder hevig begint te worden.

Oostende, 9 oktober. De Duitsers gebruikten 200 kanonnen voor het bombardement van Antwerpen, stukken van 28, 30 en 42 cm met een schootsverte van 14 km. Het bombardement begon eergisteren om half tien en hield om 10 uur voor enige uren op, waarna het tegen middernacht met grotere hevigheid hervat werd.

Van de leden van het corps diplomatique hebben de gezanten van Frankrijk, Engeland en Rusland Antwerpen het laatst, om 11 uur, met de pakketboot verlaten. Duizenden vluchtelingen en gewonden zijn hier aangekomen. De boten naar Engeland zijn eivol.

Brussel, 10 oktober. Reeds de 20^e september was van Duitse zijde voor het geval van een beschieting van Antwerpen het aanbod gedaan om voor zover dat mogelijk was de geschiedkundige bouwwerken van de stad te sparen. Dit aanbod werd door de Belgische regering aangenomen. Zij liet door tussenkomst van het Amerikaanse gezantschap te Brussel donderdagavond, een dag na de aanvang der beschieting dus, aan het Duitse burgerlijke bestuur een opgave toekomen van de voornaamste bouwwerken met een plattegrond.

Daarop zijn een groot aantal afdrukken van dit plan, waarop ook ziekenhuizen en een weldadigheidsinstelling aangetekend waren, door het civiele bestuur onmiddellijk aan de bevelhebber der belegeringstroepen gezonden, die ze op zijn beurt nog 's nachts aan de stellingen van de artillerie heeft laten ronddelen.

Aan de Zeeuwse grens.

Roosendaal, 10 oktober. Bij Clinge (Zeeuws Vlaanderen) zijn 2000 Engelse soldaten onder bevel van majoor Henderson over onze grens gekomen en geïnterneerd. Ze waren afgesneden van de rest van de Engelse troepen.

Terneuzen, 10 oktober. Gisteravond kwamen honderden Belgische en Engelse militairen over de Zeeuws-Vlaamse grens. Zij worden hierheen gebracht. Twee provinciale boten zullen hen morgen reeds afvoeren.

Ook werden hier per mailboot gisterenavond 32 betrekkelijk zwaar gewonde Belgen aangebracht, die in de ambulances zijn opgenomen.

Gisterenavond waren de Duitsers reeds te Moerbeke. De hele bevolking van Zelzate was over de grens naar Sas van Gent gevlucht.

Er heerst hier grote drukte in verband met de over de grens komende militairen. Onder de Engelsen bevindt zich ook een generaal.

Sas van Gent, 10 oktober. De Duitsers hebben Moerbeke bezet, na de suikerfabriek te hebben gebombardeerd. Gisteren namiddag werd door de Belgen en Duitsers gevochten bij Zeveneken en Lochristi, welke plaatsen tussen Gent en Lokeren zijn gelegen.

Het Belgische veldleger was, voor de Duitsers te Moerbeke kwamen, deze plaats reeds grotendeels voorbij getrokken.

De overige groepen soldaten werden geïnterneerd, onder andere te Hulst, Sluiskil en Sas van Gent. Te Sluiskil zijn 200, te Sas van Gent 50 Belgische soldaten, waaronder een officier, geïnterneerd.

Duizenden vluchtelingen komen in de Zeeuwse grensplaatsen aan.

Hedennacht werd hier een hevige ontploffing gehoord. Vermoedelijk hebben de Belgen de brug over het kanaal Terneuzen-Gent bij Mendonk in de lucht laten vliegen.

De bruggen te Zelzate zijn door de Belgen ondermijnd. Het schijnt, dat Gent met een Duitse bezetting bedreigd wordt.

Koewacht (Zeeuws Vlaanderen), 10 oktober. De stroom van vluchtelingen neemt gestaag toe. Er is geen mogelijkheid allen onder dak te brengen. Ook veel vee en paarden komen over de grens.

In de nabijheid der Nederlandse grens heeft een schermutseling plaats gehad. Ongeveer 500 Belgen en enige Engelse soldaten zijn hier geïnterneerd. Allen zagen er zeer vermoeid uit en er waren enige gewonden.

Rilland Bath (Zuid-Beveland), 10 oktober. Van de 36 gewonden geïnterneerde Belgische soldaten is het merendeel der zwaar gekwetsten naar Middelburg, de overigen naar Bergen op Zoom vervoerd.

Duizenden en nog eens duizenden vluchtelingen passeren de Schelde en velen komen te Bath aan de wal. Daar werden ook op schepen van vluchtelingen twee kinderen geboren, die alhier zijn ingeschreven.

Aan de Brabantse grens.

Roosendaal, 10 oktober. Hier is ook een trein met Franse geïnterneerden, uit Antwerpen afkomstig, aangekomen.

Ik verneem, dat de paniek thans ook het personeel van de Belgische Staatsspoor heeft aangetast. Lang vooruit was alle materiaal van de buiten dienst geraakte lijnen naar Antwerpen gezonden en daarna van daar naar Essen. Er staan daar zeker 1000 goederenwagens. Het machinepersoneel weigert echter in de richting van Antwerpen terug te gaan en met lege treinen de duizenden vluchtelingen te gaan halen, die zich nog steeds onderweg bevinden. De machinisten en stokers komen met hun losse machine in Essen aan en zelfs zonder op een veilig sein te letten rijden zij naar Roosendaal door. Het personeel van de Belgische Staatsspoor heeft zich met honderden familieleden in de goederenwagens daar genesteld. Ze hebben kuilen in de grond gegraven, waar ze vuren in stoken om hun eten op te koken. Vanwege de Hollandse spoorwegautoriteit zal nu worden getracht de organisatie in Essen zo goed mogelijk te herstellen om de vloed van vluchtelingen in goede banen te leiden.

Gisterenavond lagen er in Putte reeds 10 kraamvrouwen, die onderweg waren bevallen.

Roosendaal, 10 oktober. In de afgelopen nacht zijn hier weer enige gekwetste Belgische soldaten binnengebracht.

Bij Putte zijn gisteravond ongeveer 500 Belgische kanonnières over de grens gekomen; zij zijn per trein naar om vervoerd waar zij hedenmorgen 4 uur zijn aangekomen. Onder hen zijn 20 gewonden. Ze zijn in de kazerne te Assen ondergebracht.

Bergen op Zoom, 10 oktober. 2000 Belgische militairen zijn hier geïnterneerd en zullen zo spoedig mogelijk worden doorgezonden. Het zijn de bezettingen van de forten Wilrijk, Stabroek, Kapellen en Ertbrand.

Eindhoven, 10 oktober. Vanmorgen werden hier vijf Belgische infanteristen binnengebracht. Ze kwamen van Lanaken en hadden van zondag af steeds rondgezworven in de Belgische Kempen. Ze worden doorgezonden naar het interneringskamp.

Roosendaal, 10 oktober. Zo nu en dan nog vannacht heb ik de plof van het geschut gehoord. Maar wat eigenlijk nog tragischer was, aldoor die vermoeide sjok van de afgejakkerde paarden voor de bolderende karren over de markt, waar tussen zakken vol huisraad de uitgeputte vluchtelingen lagen. En dan aan het plein die grote kerk, door haar boogramen verlicht, met haar deuren wijd open op de nacht, om er telkens maar weer stumpers bij te leggen. Dat was dus de nacht van vrijdag op zaterdag. De meeste van die arme paarden waren donderdagochtend reeds de lange lijdensweg begonnen, waar die onafgebroken treinen van gerij immers telkens stop staan in de verwarring, en dan weer voetstaps een eind voort kunnen sjokken. De lijdensweg voor gebrekkigen op krukken, die tweemaal 24 uur angstig voortgestrompeld zijn, voor die lammen in een invalidenwagentje, zoals ik er daar juist weer een zie voorbij duwen met een armzalig koffertje op de schoot van een doodsbale man; voor die vrouwen, die onderweg zijn bevallen, voor die mannen, die bezweken zijn van uitputting en emoties, voor mannen en vrouwen, die krankzinnig zijn geworden onder het leed.

Eindeloos, eindeloos trekt die afgrijselijke processie voort naar de overvolle steden, waar het voedsel op raakt.

En zo zit de angst er in voor de Duitsers, dat bijvoorbeeld vannacht om half vier in het naburige Essen huis aan huis werd aangebeld met de uitroep: de Duits komt, de Duits! De mensen, uit hun bedden opgeschrikt, slaan op de vlucht. Een dokter bezweert hen, dat het een loos alarm is. Geen Duitsers in velden of wegen. Maar zij geloven hem niet en rijden zinloos voort. De dokter holt naar de pastoor,

die klimt op de toren en bevestigt, dat immers alles rustig is aan deze kant. Dat stelt er verscheidene gerust. Maar toch kwamen er vanmorgen zwermen vluchtelingen uit Essen in Nispen aan, waar zij teruggezonden werden, omdat hun immers geen spoor van gevaar dreigt, en Brabant de mensen niet meer kan verzwelgen. Maar zij smeken om door te mogen, ware het alleen omdat daar in de streek van Kapellen tot Essen immers alle leeftocht op is. Van Roosendaal uit zal men trachten hun levensmiddelen te zenden.

Er zijn auto's met levensmiddelen in aantocht uit Amsterdam naar Roosendaal en Bergen op Zoom, waar nijpende nood heerst. Voorts trekken legerauto's langs de wegen om zieke en gebrekkige vluchtelingen op te nemen. Uit Dordrecht zijn twee auto's aangevraagd met brood om de hongerigen in de bossen, op de velden en langs de wegen te spijzen.

Prof. Meijers tracht met een aantal Leidse studenten wat organisatie te brengen in de afvoer van vluchtelingen met treinen. In iedere trein met vluchtelingen gaan twee studenten mee, om hen over de verschillende stations in Noord en Zuid te verdelen, maar nog lang niet voldoende aanbiedingen van onderdak komen er uit de provincie binnen. De burgemeester van Rotterdam heeft geseind, dat hij niet voor de toestand instaat, wanneer er nog meer vluchtelingen in de stad komen. Amsterdam laat voorlopig onbeperkt toe.

De paniek in Essen, waarover ik reeds sprak, heeft een hevige beroering gewekt onder de 150.000 vluchtelingen, die zich daar bevinden. Zij komen in steeds groter aantallen over onze grenzen heen. Het steuncomité voor vluchtelingen kan personen, die ernstig hulp willen verlenen, gebruiken. Ze hebben zich persoonlijk te melden aan het station Roosendaal bij de heer Bos, waar twee vlaggetjes uithangen.

De heer Bos verzocht vooral toezending van auto's voor het ophalen van zieken en gebrekkigen. Het Amsterdamse steuncomité verleent blanco krediet.

Berlijn, 10 oktober. Over de val van Antwerpen schrijft het Berliner Tageblatt: Een der belangrijkste bolwerken van de wereld is in nauwelijks 12 dagen aan de vijand ontruikt. Achter de Belgische verdedigers stond Engeland, men kan wel zeggen met opgeheven karwats. Als in Belgische harten de gedachte opkwam om het nodeloze vernielen en bloedvergieten door capitulatie te verhinderen, sprak Brittannië zijn veto uit. Gehoorzamen moest iedereen, zelfs de koning. Dat heeft voor gevolg dat de stad die zo vol levens- en werkkracht was, nu zwaar gehavend zal zijn en op een goede dag zal wel een vloek uit duizenden kelen over het kanaal naar de verleiders geslingerd worden.

De Vossische Zeitung zegt: De mogelijkheid van een gewelddadige aanval op Antwerpen is te danken geweest aan de meerderheid van de Duitse artillerie, die alle dekkingen in korte tijd verpulverde en alle bouwwerken vernielde.

De Deutsche Tageszeitung: De val van Antwerpen bewijst, dat wij alleen een grote sector zelfs van de uitgebreidste vesting behoeven in te nemen, om de overige gedeelten ervan door ons moorddadig vuur onhoudbaar te maken. Zodoende bevat de inneming van Antwerpen in 11 dagen wezenlijk reeds de kiem tot de verovering van Parijs. Antwerpen gevallen, het is een slag die niet alleen België terneer werkt, maar tegelijk ook Engeland zeer gevoelig moet treffen. Antwerpen was het bruggenhoofd voor de aanval der Engelsen op onze flank. Te Antwerpen voelden de verblinde Belgen zich rechtstreeks onder bescherming van Engeland. De hulp der Engelsen is van geen waarde gebleken en heeft het lot van

Antwerpen niet kunnen afwenden. Daarom is Engeland tot onze voldoening ook rechtstreeks bij deze nederlaag betrokken.

De Kreuzzeitung: In strategisch opzicht is de verovering van Antwerpen van even grote waarde als de daden van Hindenburg in Oost-Pruisen zijn geweest.

De Middelburg zijn gisteravond nog 33 gewonden, in hoofdzaak uit Antwerpse hospitalen, aangekomen.

Uit Breda meldt men ons:

De hier aankomende vluchtelingenstroom is wel enigszins aan het afnemen, maar toch nog zeer groot. Nadat hedenmorgen met extratreinen 1700 vluchtelingen naar Arnhem en Nijmegen doorgezonden werden, zijn er gezonden naar Helmond 1000, Eindhoven 700 en Goirle 800 personen. Ook ontvingen vele gezinnen reisbiljetten naar Vlissingen, vanwaar de reis naar Engeland aanvaard wordt.

Aan voedsel is te Breda tot dusver geen gebrek, daar tijdig voor nieuwe aanvoer werd gezorgd. De vele duizenden nog hier overblijvende personen worden, zoals ook de vorige dagen, door particuliere en gemeentelijke hulp gevoed en gehuisvest.

Nader meldt men ons, dat de territoriale bevelhebber te Zwolle heeft toegestaan de opnemng van Belgische vluchtelingen in plaatsen tot op 3 km van de Nederlandse grens.

Geïnterneerden.

Ongeveer 700 Belgische soldaten en enige officieren zijn vandaag per trein naar Heerenveen gegaan, om naar Gaasterland te worden gebracht.

Militaire beschouwingen - De strijd in België.

Van militaire zijde schrijft men ons:

Algemeen heeft men in de Europese legers het beginsel erkend, dat de vernietiging van de vijandelijke strijdkrachten het hoofddoel van de oorlog is. Zolang die strijdkrachten niet op de een of andere wijze buiten gevecht zijn gesteld is de oorlog niet beslist. De bezetting van een groot deel van 's vijands gebied, de verovering van voornamelijk vestingen, zelfs de bezetting van de vijandelijke hoofdstad, zal niet tot het gewenste resultaat leiden, zolang de tegenstander nog onvoldoende strijdkracht op de been heeft om weerstand te kunnen bieden.

De levende strijdkrachten spelen dus in de oorlog de voornaamste rol, de loop der gebeurtenissen in Noord-Frankrijk heeft het bewezen. Daarnaast bleek echter duidelijk, dat de duurzame versterkingen een grote invloed op de bewegingen van die strijdkrachten uitoefenden, al ontleenden ze die invloed voor het grootste gedeelte aan het gebruik dat die strijdkrachten ervan maakten.

Past het niet in het algemeen operatieplan, dat een vesting (dit woord in ruime zin op te vatten) wordt verdedigd, dan moet ze onherroepelijk worden prijs gegeven, al zal dan ook alle moeite en kosten, aan haar inrichting en onderhoud besteed, voor niets geweest zijn. Vestingen mogen nooit een te grote aantrekkingskracht op het veldleger uitoefenen. Dienen zij niet om een bepaalde landstreek, welke hulpbronnen men niet verloren wenst te doen gaan, hardnekkig te helpen verdedigen, dan hebben zij slechts waarde indien de bewegingsvrijheid van het veldleger er door verhoogd wordt.

Een krachtig veldleger te blijven bezitten en door voortdurende aanvulling in stand te houden is ten allen tijde van het hoogste strategisch belang. Het strategisch belang, aan het behoud van een vesting verbonden, moet slechts in verband met de overige operaties beoordeeld worden. De betekenis van een vesting in het kader der oorlogshandelingen is dus een vraagstuk, dat door de betrokken legerhoofden moet worden opgelost, een oplossing, die niet altijd eenvoudig is. "Die Festung ist ein Sphynx, welche denjenichen ins Verderben stürzt, der ihre Rätsel nicht zu lösen vermag." (von der Goltz).

Welnu onmiddellijk bij onze landsgrenzen heeft zich zulke sfinx verheven en bloedig is er gewerkt aan de oplossing van haar raadsele.

De strijd om het nu gevallen Antwerpen heeft bewezen hoe het strategisch belang van de vesting ten nauwste verband houdt met de loop der operaties. Zolang het Duitse leger voorwaarts trok, kon volstaan worden met een observatie door voldoende krachten om eventuele uitvallen af te slaan. Wel was het een lastige sta-in-de-rug, maar de "economie des forces" eiste dat slechts het strikt nodige werd afgestaan en alles wat maar enigszins gemist kon worden, gebruikt werd voor een spoedige vernietiging van het Frans-Engelse leger.

Toen die vernietiging mislukt was en de Duitse legers enige tegenslagen ondervonden, toen de Duitse rechtervleugel steeds meer naar achteren werd omgebogen en men zelfs met eventuele verdere terugslag moest rekening gaan houden, begon Antwerpen weer in betekenis te stijgen. De uitvallen van het Belgische leger stonden daarmee in nauw verband.

Of die uitvallen krachtig genoeg zijn doorgezet, is moeilijk te beoordelen, waar we slechts vage gegevens hebben over de strijdkrachten die hen weerstonden. Zo de aandacht der Duitsers echter nog niet voldoende gevestigd was op het gevaar in de rug, dan waren deze uitvallen hiertoe een nadere aanmaning. De strijd om Antwerpen kwam in nauwer verband met de overige operaties dan toen de Duitsers nog aan de Marne stonden.

Waar bij de strijd in Noord-Frankrijk de tegenstanders reeds zolang elkaar in evenwicht hielden, konden eventueel aankomende versterkingen de doorslag geven. Werden die versterkingen aan de zijde der geallieerden voor een deel naar Antwerpen gebracht, dan had een grotere tegenslag der Duitsers, gepaard met een uitval van het aldus versterkte Belgische leger, voor de Duitsers noodlottige gevolgen kunnen hebben.

In Engeland werd met koortsachtige ijver aan de vorming van nieuwe troepenafdelingen gewerkt; de Engels-Indische versterkingen waren in aantocht; de beslissing in Frankrijk bleef uit, het besluit viel om de rugbedreiging op te ruimen. Wat geschied is.

De Duitse strategen menen een oplossing van de raadselen der sfinx te hebben gevonden. Is het nog tijdig genoeg gebeurd?

Doch ook aan de zijde der geallieerden scheen men het grote belang van Antwerpen in te zien. De door de Belgen voor de verdediging van Antwerpen nodig geachte bezettingstroepen waren niet voltallig, daar de reorganisatie van het Belgische leger nog niet is voltooid. Een aanzienlijk deel der mobiele strijdmacht moest dus voor de rechtstreekse verdediging der stelling worden gebezigd. Engels zwaar geschut en Engelse hulptroepen werden aangevoerd.

Intussen braken de Duitsers door het zuidoostelijke front van de buitenste fortengordel heen en de forten van Walem tot en met Broechem werden door de Belgen prijsgegeven, die zich achter de Nete terugtrokken, waar hardnekkige gevechten werden geleverd. De Duitsers slaagden er in de Nete te overschrijden en het bombardement van Antwerpen met het Duitse zware geschut kon beginnen.

Doch tevens drong de noodzakelijkheid het hoofddoel van alle oorlogshandelingen in het oog te houden: de vernietiging van de vijandelijke strijdkrachten. Die strijdkrachten mochten niet ontkomen en de aftocht naar Oostende moest hun worden afgesneden. Daartoe was het nodig de Schelde over te trekken en het gevecht om Dendermonde nam in hevigheid toe.

Intussen schijnt, nadat de Duitsers de Schelde waren overgetrokken, het grootste deel van het Belgische leger naar het westen te zijn afgetrokken, terwijl de te Antwerpen aangekomen Engelsen de aftocht dekten.

Als vaststaand mocht men aannemen, dat de Engelsen grote waarde hechtten aan het behoud van Antwerpen. Hebben ze dit te laat ingezien?

De sfinx staat onontroerd met strak masker het vreselijk gebeuren om haar heen aan, en wee degene die haar raadselen niet wist op te lossen.

De toestand.

Woensdag hebben de Duitsers ten zuidwesten van Dendermonde de overgang over de Schelde geforceerd. Dientengevolge was de militaire toestand bij Antwerpen geheel gewijzigd, aangezien daardoor de terugtocht van het Belgische en Engelse leger in de

richting van Oostende in gevaar was gebracht. Inderdaad zijn dan ook de Duitsers naar het noorden opgedrongen; gisteravond hadden zij Moerbeke, bij de grens van Zeeuws-Vlaanderen bereikt. Nu is de vraag of zij daardoor nog een aanzienlijk aantal troepen de terugtocht hebben kunnen afsnijden. De Engelsen zijn later uit Antwerpen vertrokken dan de Belgen. Ze zijn gisterochtend begonnen over de pontonbrug bij Vlaams Hoofd de stad te verlaten. Waren zij gisteravond reeds verder dan Moerbeke, dat ongeveer 30 km ten westen van Antwerpen ligt? Een aanzienlijk gedeelte wellicht wel. Wij hebben immers gelezen dat de Engelsen bij hun troepenvervoer naar Antwerpen gebruik hebben gemaakt van Londense motorbussen en vrachtauto's. Dat echter een aanmerkelijk deel van hen te laat is gekomen, mag men opmaken uit het grote aantal dat door de Nederlandse troepen is geïnterneerd.

Het voordeel, dat het bezit van Antwerpen de Duitsers oplevert, is natuurlijk in de eerste plaats negatief, aangezien een centrum, van waaruit de verbindingslijnen en de flank konden worden bestookt, heeft opgehouden te bestaan. Men kan echter verwachten dat de Duitsers nu zullen trachten zich met spoed van heel Vlaanderen met Oostende meester te maken. Zij krijgen alsdan een landingshaven voor Engelse troepen in bezit en kunnen wellicht de uiterste linkervleugel der bondgenoten benauwen.

Antwerpen, donderdag.

Wat er vandaag gebeurt zal in de geschiedenis blijven als iets, waarbij het offer van Moskou verbleekt.

Het is prachtig en het is afschuwelijk. Antwerpen, een stad nu met ongeveer driekwart miljoen mensen, loopt leeg. Duizenden en duizenden trekken er langs de noordelijke wegen naar Nederland. Duizenden gaan er ook met elk vaartuig dat beschikbaar is.

Stoomboten, jachten, lichters, motorboten zijn boordevol. Vanavond om 7 uur zullen er op zijn best enkele honderden mensen in de stad zijn overgebleven. Het is onmogelijk deze uittocht te beschrijven. Er is nooit zoiets in de wereld geweest. Vanochtend heb ik er twee uur lang aan de oever van de Schelde naar zitten kijken, hoe de drommen langs de weg beneden mij zich naar de Nederlandse grens bewogen.

Er liepen in de stoet nooit minder dan zes of zeven mensen op een rij. De twee uur waarin ik het gadesloeg was slechts een 10^e van de tijd dat de uittocht duurde. Van vanochtend 4 uur tot het ogenblik dat ik dit schrijf, 3 uur in de namiddag, is het almaar doorgegaan. Te voet, in karren, 20 en 30 mensen van alle leeftijden bijeen. Op rijwielen en motorfietsen, zich spoedend, voortstropelend en op krukken. De bevolking van Antwerpen trekt uit, meenemend wat ze kan.

Hier zittend op de kade met de laatste twee- of drieduizend mensen wacht ik op een boot om weg te komen. Het is halverwege de namiddag van een schone dag, op deze 8^e oktober, en de zon neigt onder, maar wij kunnen de zon niet zien, want de hele lucht is bedekt door een geweldige zwarte wolk, die in vijf kolommen van de aarde opstijgt en zich over de hemel verspreidt. De Belgen verbranden de hoge petroleumtanks over de rivier, die het hele land, het noorden van Frankrijk en de Rijnprovincies voorzien. Alleen in Galicië en op de Amerikaanse olievelden kan er zo'n onmetelijke brand zijn.

Er zijn nog andere branden, over de hele stad. Sommige zijn door de Belgen zelf gesticht om de beletten, dat de enorme voorraden van de stad de vijand in handen vallen. Hier aan de havens worden de boten gevuld met allerlei soort provisie. Lichters vol graan worden weggesleept en de sleepboten zijn zelf tot aan de boeg volgeladen met vlees in blik en meel. Blijkbaar wil men de Duitsers niets achterlaten.

Een uur geleden liep ik de stad door naar de Mechelse poort om te zien hoe het met het vechten stond. Wat althans de slag in de onmiddellijke nabijheid betreft is het een achterhoedegevecht. Antwerpen zal worden prijsgegeven. Dat is duidelijk, maar de redenen waarom het wordt opgegeven zijn even koel en koud als die, waarom Brussel is prijsgegeven.

Mijn tocht door de stad toonde mij dat. Als wij de stad trachten te houden, zeggen de Belgen, zullen duizenden levens verloren gaan, want de Duitser vecht met alle wapens die hij kan vinden tegen de mensheid en zijn machtigste wapen is het leven van de burgers die wij niet zullen offeren, dat weet hij. Ik kan niet ontdekken, hoevelen er vandaag door het granaatvuur zijn gedood, maar vooral aan de zuidkant van de stad kunnen het er niet weinigen zijn.

De granaten vallen als altijd wonderlijk en zonder onderscheid te maken. Het huis van de Engelse chaplain is tweemaal getroffen en het huis van de portier van mijn hotel is afgebrand. Terwijl ik met een Engelse marinematroos liep viel er een granaat vlak aan de overkant van de straat op het trottoir. Ze sloeg een gat van een goede halve meter diep en de stukken vlogen overal in de rondte. Wij werden beiden plat op de grond geworpen, maar bleven ongedeerd. Een paard, dat een kar vol vluchtelingen trok, werd gedood en in de kar werd een kind door een granaatsplinter zwaar gewond. Een andere granaat viel slechts een vijftig meter van een Engels hospitaal en doodde op straat vier mensen.

De bondgenoten kunnen de oorlog niet op die manier voeren. Hun plan moet zo zijn, dat de stad wordt gespaard, en dat gebeurt nu. Hoe het plan zal zijn, daarvan kan ik niet meer zeggen. Alleen hierop moet de nadruk worden gelegd, dat Antwerpen niet verloren is. Er is geen nederlaag geleden, al is misschien, onder de drang van omstandigheden in Frankrijk, de fout begaan niet eerder

versterkingen voor het Belgische leger te zenden. Men had de Duitsers niet zo ver mogen laten doordringen, dat ze de stad konden treffen.

Intussen houden de Engelsen hen op een afstand, een paar duizend Engelsen tegen een overweldigende overmacht en het meest helse granaatvuur, zeggen de Belgen, dat er nog in de oorlog is geweest. Te zijner tijd wanneer alles in orde is, zullen de bondgenoten hun stelling ontruimen en zich verplaatsen, waarschijnlijk naar het westen. Hier aan de kade staan de hele Rode-Kruisuitrusting en vele Belgische veldbatterijen gereed om over de pontonbrug de Schelde over te trekken, en wij, de laatsten van de burgerlijke bevolking, wachten op de laatste boten

Op de Schelde, later.

Vanochtend, toen het donker begon te worden, ben ik op het allerlaatste ogenblik aan boord van een lichter gegaan. Wij blijven de hele nacht op stoom liggen om morgenochtend op het getijde af te zakken. De zware kanonnen schieten nog van weerskanten. Het 9,7 geschut van de Engelsen houdt niet stil. Er is een eentonige regelmaat in hun vuur en in dat van de Duitsers. Enige forten schieten over de stad, hetgeen er op wijst, dat de Duitsers genaderd zijn. Het gillen van de granaten is zo veelvuldig geworden, dat wij er haast niet meer op letten.

Over de rivier bieden de brandende petroleumtanks een overweldigend schouwspel aan. De zware rook rolt zich in machtige kronkels uit boven de flikkerende vlamtongen, die het land mijlen in de omtrek verlichten. Op de rivier is het heel stil, want alle boten, die stoom op hadden, zijn vertrokken en alleen onze lichter en een paar andere liggen midden op het water te wachten op de eb.

Van de havens is juist het geluid van een reeks ontploffingen gekomen. De Belgen blazen enige havenbruggen op. Vanmiddag hebben ze in de voornaamste vaarwaters lichters laten zinken. Vele waren geladen met graan. Nooit is er, te Moskou niet en nergens, zo'n prachtige verspilling geweest. De oorlog behaalt hier zijn overwinningen op beide legers.

Net dat ik schreef, ging het schieten, dat toen met tussenpozen geschiedde, weer in een geregeld bombardement over, gelijk een zware zomerse regenbui volgt op de eerste spaarzame druppelen. In de laatste weken heb ik veel zware gevechten gehoord, maar niets dat hiermee is te vergelijken. Van weerskanten pakt men er met volle kracht op los. Met zo'n bombardement, lijkt het wel, zou men de wereld tot gruis kunnen schieten. Men kan de kanonnen der bondgenoten duidelijk onderscheiden. Hun granaten moeten met ettelijke tientallen in de minuut vallen.

Vrijdag, bij het aanbreken van de dag.

De aanblik van de dageraad is gewijzigd door de grote rookwolk, die nog boven de petroleumtanks opstijgt en die zich eindeloos ver langs de lucht uitstrekt. Hemel en rivier zijn somber loodgraauw en alles is grijs binnen de wijde kring, waarvan de kathedraal van Antwerpen het middelpunt is. Uit de stad stijgen twintig dunne rookspiraalen, slank als minaretten, omhoog. Van hier kan men niet de schade zien, die er door het bombardement is aangericht, maar een man, die zojuist aan boord komt, vertelt me dat er overal granaten gevallen zijn, die ongeveer op de drie straten er een teisteren. Er zijn zowat 30 huizen afgebrand en er is een groot aantal doden. Zojuist heeft er een geweldige ontploffing in de dokken plaatsgehadt. Uit wat men mij vertelt moet ik opmaken, dat het de pontonbrug is, een van de bruggen in het noorden van de stad. Er volgde een tweede ontploffing en toen met tussenpozen nog vijf andere, wat de

verwoesting der forten beduidde. Het Engelse en het Belgische leger moeten de Schelde overgestoken zijn en een nieuwe fase van het gevecht om Antwerpen is begonnen.

De rivier is overvol met vaartuigen van allerlei soort, zelfs baggermachines en veerboten zijn zwaar geladen met mensen en bagage. Toen de forten opgeblazen waren wilde de schipper van onze lichter, die met kippen en mensen geladen is, niet langer wachten, want hij meent, dat de Duitsers elk ogenblik kunnen komen. Toch blijft het zware Engelse geschut doordonderen. Het verschrikkelijke bombardement, waar ik gisteravond over schreef, duurde van zowat half elf tot elf uur. Nu wordt er opnieuw stelselmatig gevraagd.

Langs de weg, aan de Nederlandse grens.

Ik ben weer in de drom van uitgewekenen aangeland, ongetwijfeld de wonderlijkste stoet, die uit de wereldgeschiedenis bekend is, en onder hen, die voorbijtrekken, zijn er velen, die ik gisteren gezien heb. Een man trekt voorbij, die een handkar duwt, waarop al zijn draagbare have ligt en verder zijn doodzieke vrouw met hun kind. Er is nog leven in de vrouw na 24 uur trekken op deze wijze. Op een wagen staan 27 mensen, ze maken welhaast een vrolijke indruk, nu zij zich zoveel mogelijk verzetten tegen hun vrees voor de toekomst en het onbekende dat hun boven het hoofd hangt, opgelucht als zij voor het ogenblik zijn, dat er geen onmiddellijk gevaar van granaten dreigt. Verder zijn er geestelijken en boeren, rijke mensen en armen, nonnen, die waarschijnlijk tevoren heel zelden hun kloosters verlaten hebben, blinde mensen en verlamde, oude vrouwen met doodsbleke gezichten, die wel niet weer terug zullen keren en oude mannen, die rustigjes, bijkans verdwaasd, hun pijp roken en kinderen aan de hand houden, die gelukkig zijn in hun halve besef van wat er gebeurt. De processie is wel vijftien tot twintig kilometer lang, een onafgebroken

stroom wagens en karren, waar voetgangers naast gaan. En dit is nog niet alles, want ook langs zijwegen en paden trekken ze weg van hun thuis. Ergens trof ik een heel kampement van uitgewekenen aan. Het waren er honderd, die hun wagens uitgespannen hadden en in het bos overnachtten. Op deze manier brachten de meesten de nacht door, want de stoet dezer ongelukkigen, die zich gisteren bij het aanbreken van de dag in beweging heeft gesteld, komt niet hard vooruit. De meesten hadden dekens, velen matrassen meegebracht en godzijdank was het weer prachtig.

In een vluchtelingentrein, later op vrijdag.

Er kunnen nog honderd dingen aan het verhaal van Antwerpen toegevoegd worden, die mettertijd verteld zullen worden en opgetekend in het stadsarchief, waarvan ik de boeken nog pas gisteren naar de kelders van het stadhuis heb zien overbrengen.

De straten van Antwerpen zijn leeg, geledigd in een geest van opoffering als nimmer tevoren gekend is. Wanneer de Duitsers de stad binnentrekken zullen ze slechts de lege schaal van de stad vinden. Zo iemand drie maanden geleden gezegd had, dat zoiets gebeuren kon, zou niemand het geloofd hebben.

Hier in de trein, die opgepropt is met uitgewekenen lijkt het nog bijna onmogelijk, dat dit waar kan zijn. Maar het is waar en geen verbeeldingskracht kan wat hier geleden wordt benaderen. Er is een lichtende plek in de geschiedenis van onze laatste twee dagen en dat is de sympathie van het Nederlandse volk en haar praktisch effect. Van terugkerende uitgewekenen heb ik al gehoord hoe goed de Nederlanders geweest zijn, maar het geduld en de vriendelijkheid van de gastheren van dit verloren half miljoen mensen uit Antwerpen kan niet genoeg geprezen wordt.

De gehele weg van de uittocht zijn ons Samaritanen tegemoet getreden en aan elk spoorwegstation werd er melk en etenswaar uitgedeeld.

Te Antwerpen was het mogelijk te denken, dat christelijkheid en redelijkheid van de aardbodem verdwenen waren, maar hier op Hollands gebied herleeft de hoop en het is weer mogelijk te geloven, dat er eenmaal een einde aan de verschrikking van de oorlog zal komen en dat uit al deze ellende en pijn iets goeds voor de wereld zal voortvloeien.

Rotterdam, zaterdagavond.

De positie in Antwerpen was gisterenochtend als volgt:

Het Belgische leger was op de westelijke oever van de Schelde teruggetrokken. De Engelse 9,7 kanonnen vuurden nog aan de zuidkant van de stad, maar de forten daar en in het oosten waren 's ochtends opgeblazen.

Het zwaarst was de beschieting donderdagavond tussen half elf en elf uur. Er moeten toen wel 200 granaten in de minuut zijn gevallen. Het geweld was ontzettend. De Engelsen hebben vijf dagen aan een stuk gevochten. 's Ochtends ging het schieten nog bij tussenpozen door, meest van Engelse kant.

In de stad heeft het granaatvuur meest woonhuizen beschadigd. Toen ik gisteren de stad verliet waren er ongeveer dertig verbrand.

De uittocht van de bevolking was een van de merkwaardigste gebeurtenissen die de wereldgeschiedenis kent. Honderd-duizenden hebben de nacht van donderdag op vrijdag onder de blote hemel doorgebracht. Er waren honderden gebrekkigen en zieken bij. Een

vrouw die roodvonk had, is onderweg gestorven, en er waren nog enige doodsgevallen.

Het beleg van Antwerpen.

Men schrijft ons van de grens:

Heden mocht ik een jonge Belgische ingenieur ontmoeten, die tevens een schrijver bleek te zijn, en die mij in brokstukken een verhaal ter hand gesteld heeft en zal ter hand stellen, waarvan hier het eerste gedeelte volgt.

Het overweldigende enthousiasme bij de mobilisatie in België, bij het gestadige aankomen van zingende, bevlagde benden vrijwilligers uit alle wijken van het land, Walen en Brusselaars vooral, naar de opgekropte, rumoerige kazernes, mijn eigen reis uit Brussel naar Antwerpen, per spoor te midden van hagen wuivende vrouwen en kinderen. Het vertrouwen toen van de fuselier die hoopte en verwachtte een behendige kogel aan een makkelijk te ontmoeten vijand te mogen toedienen, 's avonds de heldenverhalen uit Luik gretig en vergroot aanhoorde en later woedende vlijt zag bij de verdedigingswerken rond Antwerpen, om na de bezetting van Brussel onze "réduit" ten minste voor de overweldiger te vrijwaren, een vlijt die stilaan in de vaste overtuiging voortgezet werd dat niet eens een ernstige poging tegen Antwerpen te vrezen was. Wat een verbittering nu, en toch welke troost nog, na de val van Antwerpen, die we nu vernemen!

Deze laatste bijzonderheid is nu de pijnlijkste overdenking. U weet dat, bewesten Antwerpen, naar de plannen van generaal Brialmont, een fort ontbrak, te Verrebroek, tussen het fort van Haasdonk en de geïnundeerde wijk bezuiden de linkeroever der Schelde. Ieders vrees was dat het Duitse leger de Schelde te Dendermonde zou oversteken

en dan, door de bres, bij het onvoltooide van het ontwerp in de verdedigingslinie gelaten, gemakkelijk na één enkele infanteriebestorming met de beschieting der stad zou kunnen een aanvang maken. Een fort van Nieuwkerken, immers, evenmin als een redoute te Vrasene, staan op het land noch op het ontwerp van Brialmont. De beide forten van eerste linie op de linkeroever bij de Schelde zijn Steendorp en het fort de Haasdonk dat ik even meldde (op de grond per gemeente Haasdonk, vlak bij Sint-Niklaas). De streek, onder water gezet nu, is ook zo belangrijk niet geweest, noch bij de Hollandse grens, nog op de Rupel en de Nete. Maar daarover later meer.

Het dringende werk bleek dus te zijn, een sterke voorlopige verdediging tussen het fort van Haasdonk en het geïndeerde gedeelte van het noorden op te werpen. Zo gauw de tweede linie Kruibeke-Zwijndrecht-Kallo in staat van verdediging was gebracht, ging de Belgische genie de werken op het front van zes à zeven kilometer inzetten. Er werd natuurlijk in de hele omheining aan verschansingen gewerkt, maar in het oosten van Antwerpen was het ontwerp Brialmont reeds gans uitgevoerd, de forten waren voltooid, men was gerustgesteld en vreesde slechts voor een aanval uit het oosten. Het was ongeveer 15 augustus, en ik verzeker het u, er werd duchtig gearbeid. Om de hiaten te stoppen, werden zeven redouten ontworpen. De redouten waren door veldbatterijen en schuilplaatsen voor machinegeweren geflankeerd en door loopgraven verbonden. Iedere route bezat een sterke omheining van prikkeldraad, tien meter breed, en voor de hele lijn liep nog een tweede afspanning, even sterk. Wolfskuilen werden op een breedte van twintig à dertig meter gegraven. Een wolfskuil die uit een trechter in de grond, één meter diep, bestaat, met, in het midden geplant, een paal, aan de top gescherpt, is de gevaarlijkste verdediging tegen welke stormlopende infanterie of ruitery kan

oplopen. Prikkelraad kan 's nachts, bij verrassing, op één punt gesneden worden, en niets kan fuseliers, die zich veilig achter een goede omheining waanden, zo neerslaan als het plotseling aanschouwen van haar vernieling. Wolfskuilen moeten door opgehoopte lijken worden gevuld, voordat de stormloop door de vijand kan bevolen worden. Die stormloop moet dan nog over een ongelijk, moeilijk gangbaar terrein gebeuren.

Ik gedenk het: het is een prachtige tijd geweest. Soldaten en burgers werkten samen, en uit de ongerustheid der eerste dagen, ontstaan bij de overtuiging dat we werkelijk op het zwakke punt stonden, volgde stilaan, bij het ijverige graven en palen slaan en draad spannen, bij het gelijkmaken van de hele streek, bij het nazien 's avonds van de overdag afgemaakte verschansingswerken, een groeiend vertrouwen in de sterkte van onze verdediging aan die kant, en, bijgevolg, van onze nieuwe hoofdstad. Er werden prachtige hoeven gesloopt; onder de blakerende zon schaduwrijke boomgaarden neergehaald, waar 's morgens de rode appelen nog in het blauwe loof, over de blauwe zoden, hel blonken; het weke, saprijke witte hout der rillende populieren, in hun lange rijen aan weerskanten der Vlaamse wegen geplant, of de rechte, stillere beuken, die in de donkerte naar de witte hoeve leiden, zoals een gang recht naar een klaar venster of de hemel leidt. De noeste eiken ook, die de grond rond de wortel zwart maken, allen werden aangevallen. Men hoorde de bijl slaan, regelmatig, de boom krakend klagen, en met een dof geluid, dan, bij het breken der loten op de grond, de val. Het was pijnlijk, ja, maar sterkend werk. Hoe wreder het werk, hoe meer ook de man de noodzakelijkheid gaat voelen van wat hem opgelegd wordt, hoe groter ook het denkbeeld dat hij zich over het nut van de afgeleverde arbeid zal vormen.

Dat al heeft als uitslag gehad dat wij, wij bijzonder, die het gevaarlijke hiaat stopten, ons eindelijk vol vertrouwen gingen voelen, overtuigd

dat onze verschansingswerken, met schuilende batterijen achter de loopgraven opgesteld, tenminste even sterk zouden zijn als de lijn der voltooide forten. Voortaan was Antwerpen voor ons buiten gevaar. Des te meer daar nu reeds de Duitsers een aanval tegen Dendermonde gepoogd hadden, die stad ingenomen en verwoest, zoals men weet verbrand en platgeschoren, de Schelde zelfs zonder al teveel moeite over te steken. De Belgen, inderdaad, bij hun achteruittocht, slaagden er niet in, de brug te Dendermonde op te blazen, daar, naar verluidt, de elektrische geleidedraad door een Duitse kogel werd afgesneden. Daarna werden zij achteruit geslagen en weer naar de overkant de Schelde, te Dendermonde gedreven. Wij hebben die dagen en die nachten niet meer als soldaten van de genie, maar als fuseliers in de loopgraven doorgemaakt. Wie als wij dit gevaar heeft meegemaakt en het daarna dit gevaar weet verminderen, voelt hij dan ook geen nieuw vertrouwen over zijn eigen veiligheid in zich opdagen? Was het niet het klare bewijs dat, zoals wij, ook de vijand nu de nutteloosheid van een aanval, zelfs tegen de zwakste zijde der vesting, begon in te zien? Hij dreef zijn infanterie vooruit tot bijna in het bereik van onze kanonnen, en ging dan zonder weerstand achteruit. De tegenstelling maakte bij ons het gevoel van veiligheid nog veel acuter: wij dachten allen, gelukkige streek, gezegende streek, gij wordt door geen vijand ooit bezocht; het gold als een waarheid, wij waren bereid om erover te zweren. Wat mensen heb ikzelf met zulke woorden gepaaid en gerustgesteld, waarvan ik zo de uittocht heb doen uitstellen. Want de mensen, och, ze denken dat de soldaat alwetend is, dat hij met zekerheid over de toestand in Rusland, in Frankrijk, in Duitsland, over de legermachten in deze of gene streek verneemt, op de hoogte wordt gesteld van elke verplaatsing van troepen. En vele soldaten denken dan ook dat zij aangesteld zijn om de bevolking te verlichten. Veertien dagen geleden hoorde ik een soldaat beweren dat 300.000 Franse soldaten tussen Mechelen en Antwerpen ingekwartierd lagen en dat 80.000

Engelse fuseliers, te Zeebrugge ontscheept, naar Antwerpen ijlden. Toen ik hem durfde zeggen dat ik zo vrij was er niets van te geloven, schold hij mij uit voor “een der zeven wijzen” en beweerde het uit zijn ogen klaar te hebben gezien. Over de suggestie bij de soldaat zou nog meer te zeggen zijn. Later zal ik er u misschien, na dit, een ander staaltje van geven. Hoe begrijpelijk trouwens: er wordt door iedereen maar al te gauw geloof gehecht aan wat gewenst wordt. Maar ook die praat van de soldaat geeft de zekerheid weer in dewelke wij rond Antwerpen leefden.

Uit Engeland.

Londen, 7 oktober.

Ziedaar waarlijk mijn brief van 1 oktober in het zondagavondblad van de nieuwe Rotterdamse Courant! Welk een weerzien! Het gaf mij ontroeringen slechts te vergelijken met die welke de jongeling ondervindt, die voor de eerste maal “zich in druk ziet”. Zo heeft de sensor dus tegenover mij woord gehouden en ik zal voortaan kunnen schrijven met een redelijke hoop, dat het tot iets dient.

Overigens, ik kan na deze inleiding, de derde van deze soort die mijn goedgelovigheid mij ingeeft, herhalen, dat er maar weinig feitelijk nieuws valt te vertellen. Het is nog altijd het kenmerkende van de toestand. De ontzettende strijd speelt zich in een halfduister af waar slechts van tijd tot tijd de lichtstralen van een officieel communiqué doorheen dringen. En Londen? Ik heb wel vaak geschetst hoe vreedzaam Londen is. Het is nog zo. Ge ziet van tijd tot tijd een man in kaki met een verbonden hoofd of strompelend op een stijf been. Ge ziet vooral en in de laatste dagen meer en meer de Belgische vluchtelingen. Wat zal ik u daar voor nieuws van vertellen? Gij hebt ze in Holland ook. Avond aan avond brengen de treinen ze aan in Charing Cross en gereserveerde autobussen vol brengen ze door het

roezige Strand, nooit roeziger dan op dit vroege avonduur. Waar ge nu komt in Londen of in de voorsteden, ontmoet ge ze, kenbaar genoeg met hun Vlaamse of Belgische koppen, de twee types lopen nogal uiteen, ook zonder de zwart-geel-rode kleuren. Ontelbare woningen verlenen gastvrijheid aan vluchtelingen. Velen trouwens kunnen in hun bestaan voorzien en ons huis in een noordwestelijke voorstad is op het ogenblik tussen een Belgisch en een Frans gezin in gevat, die de huizen van onze Engelse burens, die met vakantie zijn, hebben gehuurd. De Londense politieagenten hebben het vaak zwaar te verantwoorden. Ik heb er al meer dan een, wie het met alle Frans en Vlaams en gebarentaal niet helderder werd, als tolk bijgesprongen. Vooral de Vlaamse vluchtelingen hebben het met de taal soms moeilijk. Het centraal comité intussen beschikt over voldoende tolken, veel Nederlanders eronder natuurlijk. Of de Belgische ambtenaren met de Nederlands sprekenden van hun eigen volk best overweg kunnen? Ik vrees dat het het oude liedje is. Op de deur van het inschrijvingskantoor in het hoofdkwartier in Aldwych zag ik althans (en zag niet zonder moeite, want het hing op een onvoordelige plaats) het volgend opschrift prijken:

“Inlichten bureel van den Belgisch generaal consulaat.”

Het aantal winkels overigens waar “men Nederlands spreekt” is verrassend toegenomen en behalve dat er een paar Franse blaadjes worden gevent, heeft de Evening News een dagelijkse kolom “Voor Vlamingen”, onlangs zag ik zelfs een Nederlands straatbiljet.

Maar ofschoon de sterke menging met deze vreemde elementen overal opvalt, Londen is er niet minder Londen om. Die kenmerkende herrieachtige drukte in het Strand en de City, de stroom van kopende dames in Oxfordstreet en Regentstreet, waar de grote winkelpaleizen de dag door trillen van werkspanning wegens het herfstseizoen, het is als altijd. Kom 's middags thee drinken in Lyon's

Cornerhouse en het kan u gebeuren, dat ge moet aanschuiven achter een koord, door twee statige livredragers opgehouden, voor het voorrecht van binnengaan u mag ten deel vallen. Het is er druk, het is er gezellig, het strijkje speelt er. De music halls maken goede zaken. Het is waar dat men er patriottische liederen zingt. En Frans klinkt u toe van alle kanten.

's Avonds is wat anders. Dan zijn de voornaamste lichten gedoofd en Londen ligt gedompeld in een naargeestig duister, waar de rechte stralenbundels van de zoeklichten doorheen schieten. Maar wie denkt aan de Zeppelins? (Ofschoon men zich bij Lloyd's tegen "luchtschade" begint te verzekeren.) Men kijkt nauwelijks meer op, wanneer het Engelse luchtschip over de stad komt kruisen. Toch, welk een boeiend gezicht was dat in den beginne. Ik heb het gezien terwijl het over Trafalgar Square kwam aanzetten. Zacht deinend voer het aan uit de blauwe lucht, doorschijnend in de zon en vooraan de snelle cirkel van de schroef, achteraan de witte marinevlag nawapperend. Het dreef langzaam over het plein, waar alle verkeer stremde van het naar boven kijken, in de richting van het parlamentsgebouw, het schuitje wiegelend als op een kwade deining. De Londenars vatten het op als een vermaak. Met de oorlog brengen zij het nauwelijks in verband. Enige tijd geleden stelden de Duitse bladen voor, alsof de ramp der drie kruisers hier niet minder dan een paniek had teweeggebracht. Ik had u in mijn "zoekgeraakte" brieven integendeel beschreven, hoe de ontroering over het onverwacht bericht die middag niet meer was dan als een snel uitgewiste rimpeling op de vlietende stroom van Londens geweldige mensenmassa.

Londen is onbewogen, Londen lijkt onverschillig als steeds. Het maakt me soms kregelig. Er is een Amerikaan voor nodig, zo trof mij een opmerking in een der weekbladen, om een Londenaar duidelijk te maken, dat die onverstoobarheid de indruk kan maken van

gebrek aan verbeeldingskracht. En inderdaad is het dat niet alleen. Het is een uiting van kracht ernaast. Het Engelse volk voert deze oorlog zonder tot op zijn grondvesten geschokt te worden. Er is maar weinig werkloosheid; geld om haar te lenigen zoveel te meer. Gij weet, dat het fonds van de prins van Wales de 3 miljoen pond heeft overschreden. En geld voor uitgaan en vermaak ontbreekt niet. Men voelt zich nog altijd veilig achter het schild der vloot.

Dat neemt niet weg, dat men op de clubs bedenkelijke gezichten begint te zetten over het nieuws uit Antwerpen en ook over dat uit Noord-Frankrijk. Men komt onder de indruk van de geweldige veerkracht waarmee Duitsland de oorlog op twee fronten weet vol te houden en onderhand nog kans ziet om de beroemde vesting Antwerpen eventjes in te nemen. Want niemand heeft veel hoop meer, dat Antwerpen gered zal kunnen worden. En dan? Onnoemelijke ellende voor het Belgische volk in de eerste plaats. Maar men hoort ook praten van Antwerpen als Duitse vlootbasis en meer van die aard, waarbij het bestaan van de Nederlandse Scheldemond uit het oog wordt verloren. Want ofschoon de stemming ten opzichte van ons land, nu zoveel blijken van oprechtheid van de begeerte om onzijdig te zijn werden gegeven, beslist vriendelijker is geworden, telkens duikt nu hier, dan daar datzelfde ongegronde wantrouwen op, waartegen men van onze zijde niet krachtig genoeg kan optreden.

Wat de slag in Noord-Frankrijk betreft, ik wees er laatst al op, dat de mededeling van de Franse generale staf over incidenteel terugwijken op de linkervleugel deed twijfelen aan het bestaan van die besliste meerderheid der bondgenoten op die vleugel, waaraan men ons heeft willen doen geloven. Het bericht over belangrijke Duitse versterkingen uit België, die de omsingelende vleugel der Fransen dreigen te omsingelen, is nog moeilijker te verduwen. Men begint zich af te vragen, waarom de bondgenoten geen beslissende

versterkingen op dat punt weten te werpen. De Duitsers hebben meer dan de helft van hun leger in het oosten. Wanneer de Fransen van dat ogenblik geen gebruik weten te maken, wat zal men dan niet zien gebeuren, wanneer de Duitsers op de Russen een overwinning behalen? Men rekt u voor, dat de Fransen troepen moeten hebben, nu het Duitse leger in Frankrijk op een miljoen wordt geschat. En Napoleon schrijft immers voor, dat men nooit te sterk kan zijn op het beslissende punt. En waar is het beslissende punt zonet op de linkervleugel?

Het optimisme dat enkele dagen geleden nog bestond, wordt dus wel op een zware proef gesteld. Wanneer Antwerpen werkelijk bezwijkt, zal men de weerslag op de stemming van het grote publiek zeker kunnen waarnemen. Antwerpen is voor de Engelsman meer dan een naam. De Duitsers in een grote havenstad tegenover de Engelse kust, de Duitsers in het bezit van dat pistool gericht op Englands borst, het zal als een slag tot het bewustzijn van de mensen komen.